

mezinárodní politika

2 > 2024

04 Evropské strategické zájmy v Indo-Pacifiku 08 Potřebuje Indonésie Evropskou unii? 11 USA (opět) na rozcestí – mezi Indo-Pacifikem a Evropou 15 Tchaj-wan? Laj Čching-te a jeho zahraničněpolitické priority 19 Rozhovor s Kristinou Kíronskou 22 Myanmar a Rusko jako spojenci v mezinárodní izolaci 26 Od autoritářů po pokusy o demokracii: jak se volí v jihovýchodní Asii 30 Novodobá soft power? Čínská boy's love produkce v globálním měřítku 34 Ochrana zvířat v politikách asijských států 38 Vietnam vzdálený i blízký: Potomci Vietnamců v Česku

Nové vize v Indo-Pacifiku

MEZINÁRODNÍ POLITIKU VYDÁVÁ
ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ PRAHA

Vážené čtenářky, vážení čtenáři, druhé letošní číslo časopisu *Mezinárodní politika*, které jste právě otevřeli, se od toho prvního, zaměřeného na evropská témata, diametrálně liší. Oblast Indo-Pacifiku, od Evropy na tisíce kilometrů vzdálená, nám může na první pohled připadat, že je pro Evropskou unii nepodstatným regionem, zvláště ve světle probíhající války nedaleko našich hranic. Přesto ale spolupráce evropských států včetně Česka se zeměmi východní a jihovýchodní Asie v posledních letech významně narůstá. Příčinou je mj. snaha diverzifikovat ekonomická partnerství a navazovat další bezpečnostní spolupráci. Letošní volby v USA pak mohou přinést výrazné změny, jež by zesílily východní směr unijních politik. Jak píše Jan Hornát, „reorientace USA na Asii neznamená přetrhání vazeb s Evropou – Spojené státy ale očekávají, že se Evropa aktivněji zapojí do dění v Indo-Pacifiku“. Další texty se zabývají nejen otázkou unijního působení v Asii, ale všímají si i různých konkrétních proměn v tomto regionu, např. spolupráce Ruska s Myanmarem, volebních systémů států jihovýchodní Asie, přístupu k ochraně zvířat nebo novou podobou čínské soft power, která míří hlavně na mládež na Západě. Neopomenuli jsme ani otázku Tchaj-wanu, v posledních letech stěžejního českého partnera v Indo-Pacifiku. Naším cílem je reflektovat aktuální svět mezinárodní politiky a budeme rádi, pokud vám toto číslo přinese nové informace a rozšíří vaše obzory. Zdeňka P. Kyselová

Kulatý stůl Evropské strategické zájmy v Indo-Pacifiku MP

Přestože pozornost Evropy v posledních letech zcela pohltila ruská agrese na Ukrajině, pro řadu států, Česko nevyjímaje, je stále zajímavější možnost diverzifikovat své obchodní příležitosti i mimo transatlantický prostor. Zeptali jsme se proto expertů a expertek z oblasti diplomacie, výzkumu i obchodu na možné nástrahy spolupráce EU a ASEAN, na bezpečnostní výzvy či na to, v čem tkví úspěch české diplomacie na Dálném východě. Odpovídali Zuzana Krulichová, Marek Libřícký, Miroslav Nožina a Ivana Trošková.

Zuzana Krulichová je výzkumnou pracovnící v Institutu pro evropskou politiku EUROPE-UM, doktorandkou na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy a ReThink.CEE Fellowship v German Marshall Fund of the United States. Zabývá se evropskou zahraniční politikou, především se zaměřením na oblast Indo-Pacifiku.

Marek Libřícký je ředitel Oddělení států Asie a Pacifiku na Ministerstvu zahraničních věcí ČR. V minulosti působil jako velvyslanec v Thajsku a Laosu, v Kambodži a v řadě afrických států.

Miroslav Nožina je etnolog a antropolog a působí jako výzkumný pracovník Ústavu mezinárodních vztahů. Specializuje se na oblast jihovýchodní Asie.

Ivana Trošková je od ledna 2024 ředitelkou zahraniční sítě v agentuře CzechTrade, kde dříve řídila zahraniční kancelář v Itálii a regionální centrum pro oblast jižní Evropy a Balkánu. Kromě CzechTrade získala zkušenosti v Italsko-české obchodní a průmyslové komoře, kde pracovala jako Business Development Manager.

1/3 — V jakých oblastech vidíte největší potenciál pro spolupráci mezi EU a zeměmi ASEAN a jaké výzvy je třeba překonat?

Zuzana Krulichová: EU a země ASEAN spolupracují především v oblastech obchodních, ale také digitální transformace nebo klimatických opatření. Ze strany EU je tento region dlouhodobě objektem především ekonomického zájmu. V posledních letech se ale s proměnou geopolitické situace tento zájem mění na více strategický. Státy Indo-Pacifiku jsou tak stále více vnímány jako partneři pro zabezpečení dodavatelských řetězců a snížení závislosti na Číně. Stále častěji se také skloňuje posílení bezpečnostní spolupráce, a to např. s ohledem na kyberbezpečnost nebo hybridní hrozby.

Co se ekonomické spolupráce týká, je do budoucna třeba především odstranit některé stávající obchodní bariéry mezi oběma regiony. Obecně vzato je ale velkou výzvou nejednotnost přístupů členských států EU k regionu Indo-Pacifiku. Blížší spolupráci komplikuje také nedemokratická povaha některých tamních politických režimů.

Marek Libřický: Pokud je Indo-Pacifik rozmanitý, pak o samotném ASEAN platí totéž, a proto je někdy obtížné najít témata platná pro ASEAN jako celek. To je samo o sobě výzvou, jak ukazuje např. dění okolo uzavírání dohod o volném obchodu. Ambicí je uzavření dohody mezi EU a ASEAN, ale právě rozdílnost jednotlivých ekonomik ASEAN je důvodem, proč se jde cestou dílčích dohod mezi EU a jednotlivými členy ASEAN. Ekonomická spolupráce zůstane pilířem vztahů, ale nesmí zůstat jen u toho. Unie musí posílit svou pozici politického a bezpečnostního hráče. Příležitostí jsou různé rozměry bezpečnosti, vč. kybernetické, dodavatelských řetězců nebo oblastí spojených s klimatickou změnou. Stranou není ani oblast vesmírných technologií a aplikací. Podstatné je, aby EU předložila konkurenceschopnou nabídku spolupráce, která obstojí oproti jiným, velmi silným alternativám.

Miroslav Nožina: Řada zemí jihovýchodní Asie dnes v narůstajícím soupeření Číny a USA o vliv v Indo-Pacifiku vnímá EU jako určitou třetí alternativu pro spolupráci, a na tom je možné stavět. Státy ASEAN, to je 650 milionů obyvatel s nízkým věkovým průměrem,

rostoucí vzdělaností a silící střední třídou. To znamená obrovský potenciál pro oblasti investic a průmyslové výroby. Se zvyšující se kupní silou se pak země jihovýchodní Asie stávají i stále zajímavějším trhem pro evropské zboží. Velkým problémem pro Evropu je ovšem čínská konkurence. S globalizací narůstá i význam bezpečnostní spolupráce v celé řadě oblastí, jako jsou potírání mezinárodního terorismu, kybernetická a námořní bezpečnost, různé formy mezinárodní kriminality. Spolupráce zemí EU–ASEAN za dynamickým vývojem těchto protispolečenských fenoménů mnohdy pokulhává. Větší pozornost by si zasloužila ekologická témata.

Ivana Trošková: Sdružení ASEAN je pro EU třetím největším obchodním partnerem mimo Unii. Prioritou v rámci spolupráce s ASEAN je zajistit pro exportéry lepší přístup na tento dynamický trh. Pro CzechTrade představuje ASEAN jeden z nejrychleji rostoucích regionů s obrovským potenciálem pro rozšíření obchodní výměny. Právě proto jsme si tento region zvolili jako jedno z témat na letošní konferenci Future of Export Summit. Potenciál je určitě v sektorech, jako je životní prostředí, digitální ekonomika či technologie, to jsou oblasti pro vzájemné byznysové příležitosti. Nabízí se i posílení spolupráce v oblasti kybernetické bezpečnosti.

Vzhledem k tomu, že se jedná o velmi různorodý region s odlišnými systémy, výzvou jsou rozdíly v právních a obchodních předpisech, které mohou ztěžovat byznys. A také odlišné kulturní a obchodní přístupy vyžadující citlivější přístup a vzájemné porozumění.

2/3 — Jak hodnotíte bezpečnostní spolupráci EU s Indo-Pacifikem vzhledem k probíhající válce na Ukrajině a bezpečnostním rizikům v Tchajwanském průlivu?

Zuzana Krulichová: Rozvoj bezpečnostní spolupráce a globální propojenost bezpečnostních rizik se od ruské invaze na Ukrajinu v rámci EU více diskutuje, a to i na úrovni NATO, je ale třeba se na ni dívat v kontextu vztahů se Spojenými státy a Čínou. Zatímco většina členských států EU preferuje spolupráci se Spojenými státy v rámci NATO, ne všechny státy Indo-Pacifiku se Spojenými státy spolupracují, preferují spolupráci s Čínou. Současně se státy Indo-Pacifiku nestaví jako celek odmítavě k ruské invazi na Ukrajinu, což také brání bližší bezpečnostní spolupráci.

Mimo to další bezpečnostní spolupráci komplikuje nejednotnost postojů členských států EU vůči Indo-Pacifiku, která často souvisí s jejich vztahy s Čínou. Přesto, že existuje společná strategie EU k tomuto regionu, členské státy si její cíl vykládají odlišně. Některé ji vnímají jako ukázkou strategické autonomie EU, jiné jako nástroj vyvažování čínského vlivu v regionu a další jako příklad sjednocení postojů v rámci transatlantické spolupráce. Výjimkou jsou pak zmíněné bilaterální vztahy, např. s Japonskem nebo Jižní Koreou, kde se bezpečnostní spolupráce zintenzivňuje. Mluví se třeba i o otevření zastupitelské kanceláře NATO v Tokiu

Marek Libřícký: Ruská agrese proti Ukrajině pro někoho potvrdila, pro někoho ukázala, že vývoj a bezpečnost v transatlantickém a indo-pacifickém regionu jsou navzájem provázané a neoddělitelné. Jako bezpečnostní riziko v Indo-Pacifiku je nejčastěji zmiňována situace v Tchajwanské úžině, ale rizik je zde mnohem více a některá jsou možná aktuálnější – situace v Jihočínském moři, vývoj na Korejském poloostrově, jednání KLDR apod.

Ruská agrese má jasné dopady na partnery v Asii, ale bohužel se nám nedaří vždy vysvětlit příčiny nebo ukázat viníky. Pozice EU jako bezpečnostního hráče není v Asii dostatečně silná a toto bude třeba změnit. Nezastupitelnou roli v tom hrají a budou muset hrát členské státy a jejich schopnosti podporovat snižování obranných závis-

lostí partnerů na nedemokratických zemích typu Ruska. Klíčová bude i nadále spolupráce při prosazování mezinárodního práva.

Miroslav Nožina: Reakce různých zemí oblasti Indo-Pacifiku na ruskou invazi na Ukrajinu v únoru 2022 byla nejednotná a pohybovala se ve škále od odsouzení a zavedení sankcí proti Rusku, přes vágně formulovaná prohlášení o „znepokojení“, až po otevřenou podporu invaze. Hlavním měřítkem pečlivě dávkovaných diplomatických reakcí na agresi se staly národní zájmy jednotlivých států, z nichž některé, jako Indie, Vietnam či Myanmar, s Ruskem dlouhodobě vojensky spolupracují. Rovněž čínský problém Tchaj-wanu a problém Jihočínského moře, na něž si dělají nárok Čína a některé země ASEAN, je v zemích Indo-Pacifiku zcela jednoznačně vnímán prizmatem národních zájmů. Sladit tyto různé postoje v rámci praktické implementace indo-pacifické strategie EU nebude nijak snadné.

Ivana Trošková: Z pohledu byznysu má konflikt na Ukrajině velký vliv na dodavatelské řetězce a portfolio zemí, kam čeští exportéři vyvážejí. Situace se propsala do strategií firem, které si více uvědomují nutnost diverzifikovat dodavatelské řetězce a zároveň také exportní trhy.

3/3 — V čem podle vás spočívá úspěch české diplomacie ve východní Asii v posledních letech?

Zuzana Krulichová: Česká diplomacie je v regionu poměrně aktivní. Máme konkrétní strategii pro Indo-Pacifik a čeští představitelé region navštěvují. Mimo jiné byla v regionu ustanovena pozice cyber ataché a dále je zde celkem aktivní i kulturní složka diplomacie.

Obecně je pak v českém přístupu k regionu znát tradice normativně založené zahraniční politiky a podpory lidských práv, na které je např. postaven dlouhodobý přístup k Tchaj-wanu. V rámci EU je Česká republika, s výjimkou prezidentství Miloše Zemana, v tomto ohledu lídrem a na Tchaj-wanu jsou čeští politici jako Zdeněk Hřib či Miloš Vystrčil celkem běžně známi. Současná vláda v této tradici pokračuje a ze symbolické úrovně podpory se více přesouvá do ekonomické a bezpečnostní spolupráce.

Marek Libřícký: Základem je, že naše přítomnost ve východní Asii je dlouhodobá a že tam nejsme nováčky. Rekrutují se zde tři naši strategičtí partneři – Korejská republika, Japonsko a Čína. Přestože se obsah či intenzita spolupráce v průběhu let mohou měnit, každé partnerství má svůj význam. Kontinuita politiky a schopnost najít řešení jsou základem i našeho přístupu ke spolupráci obou stran Tchajwanské úžiny, když tři dekády vycházíme ze své národní politiky jedné Číny. Dalším důvodem je schopnost přinášet do spolupráce s partnery nová témata, jak svědčí i místo ČR v bezpečnostní strategii Japonska. V případě Korejské republiky lze předpokládat, že spolupráce v jaderné oblasti přinese nový obsah a kvalitu vztahů. V případě východní Asie nám výjimečné postavení poskytuje i naše přítomnost v KLDŘ, ačkoliv aktuálně přerušena.

Miroslav Nožina: Pozitivem je, že česká diplomacie si v zemích Indo-Pacifiku udržuje poměrně silné zastoupení. Česká republika má rovněž nově zformovanou Strategii pro spolupráci s Indo-Pacifikem. Jde o dobré východisko pro prosazování českých národních zájmů do budoucna. Zároveň je třeba si přiznat, že aktuální situace není zcela růžová. Povědomí o České republice se v zemích Indo-Pacifiku v posledních dekáдах poněkud

vytrácí. Česká diplomacie nebyla schopna identifikovat a efektivně navázat na tradici starších bilaterálních vztahů se zeměmi regionu, a to jak v ekonomické, tak i kulturní oblasti. Postrádáme četnější přímé vazby na region. Například velká část obchodní výměny s Indo-Pacifikem dnes probíhá prostřednictvím zahraničních zprostředkovatelských firem. Na tom je třeba zapracovat.

Pozitivně je třeba hodnotit aktivity české diplomacie v oblastech transformační a rozvojové spolupráce, která nám dělá v regionu dobré jméno.

Ivana Trošková: Současná česká ekonomická diplomacie poskytuje řadu účinných nástrojů na podporu českých exportérů. Ekonomičtí diplomaté a ředitelé zahraničních kanceláří CzechTrade poskytují společně služby ve více než 90 zemích světa v rámci Jednotné zahraniční sítě. Jejich činnost je vymezena tak, aby se nepřekrývala, ale maximálně doplňovala. CzechTrade se věnuje primárně oblasti B2B (business-to-business). Dalším účinným nástrojem, na kterých se CzechTrade podílí a které podporují přítomnost Česka v Indo-Pacifiku, jsou Projekty na podporu ekonomické diplomacie. Umožňují českým firmám prezentovat své produkty a služby na významných veletrzích, výstavách a konferencích. Všechny tyto nástroje přispívají k posilování působnosti českých firem v teritoriu a image České republiky jako inovativního a spolehlivého obchodního partnera, což má dlouhodobý dopad na celkové vnímání naší země v asijském regionu. Také proto tuto oblast aktuálně posilujeme o novou kancelář CzechTrade v Jižní Koreji. ●

Komentář Potřebuje Indonésie Evropskou unii? Možný vývoj zahraniční politiky pod novým prezidentem Prabowo Subiantem

David Broul, Antonín Nenutil

Nastupující prezident Indonésie Prabowo Subianto během předvolební kampaně prohlásil, že země „už skutečně nepotřebuje Evropu“. Učinil tak v době sbližování této lidnaté východoasijské země s Evropskou unií, které by mělo vyústit v uzavření Komplexní dohody o hospodářském partnerství (CEPA). Úspěšné dokončení obchodních jednání by nejen významně posílilo pozici EU v indopacifickém regionu, ale také by představovalo důležitý krok v unijní strategii usilující o snížení rizik spojených s Čínou. Nicméně jedná se o pokrok, který by nový indonéský prezident, jenž zároveň stane v čele vlády, upřednostňoval? Nabízí se otázka, zda bude Subianto po bývalém proevropském prezidentovi Joko Widodovi spíše multilaterálním mediátorem, impulzivním potížístou nebo pragmatickým obchodníkem vytyčujícím si jednací hřiště.

— V době, kdy jsou vztahy s Ruskem na bodě mrazu a s Čínou čím dál napjatější, se Evropská unie snaží reagovat na proměňující se mezinárodní prostředí a hledat nové, od svých hranic vzdálenější partnery, se kterými by mohla sdílet podobné hodnoty a posilovat politicko-ekonomické vazby. Paralelně se s tímto cílem prolíná také unijní strategie tzv. de-riskingu. Ta se snaží o snížení závislosti na jediném dodavateli a o ochranu před negativním dopadem nepříznivých geopolitických událostí, jako byla ruská invaze na Ukrajinu v únoru 2022. Otázkou je, jakým způsobem může evropský blok států kontrolovat rizika spojená s přílišnou závislostí na Čínské lidové republice. Odpověď může nabídnout region Indo-Pacifiku, kde EU již řadu let posiluje své obchodní vazby a pokouší se o navázání dobrých vztahů s relativně novými partnery.

Jedním z nich je Indonésie, čtvrtý nejlidnatější stát na světě, rozprostírající se na více než 17 tisících ostrovech v jihovýchodní Asii. Unie s Indonésií postupně prohlubuje ekonomické vztahy od počátku tisíciletí, kdy se v zemi po letech autoritářské vlády prezidenta Suharta začala konsolidovat demokracie. Vzájemný obchod EU s Indonésií např. v minulém roce zaznamenal nárůst o 32 %, a především v důsledku silné indonéské pozice v komoditním obchodu pak východoasijská země dlouhodobě vykazuje vůči EU kladné obchodní saldo ve svůj prospěch. Členským státům EU se daří s Indonésií aktivně obchodovat navzdory dosud neuzavřené dohodě CEPA. Jednání o jejím uzavření byla zahájena v roce 2016, postupují ale pomalým tempem. A se zvolením nového prezidenta Prabowo Subianta je možné, že se tempo jednání ještě výrazně zvolní.

Prezident v zahraniční politice Indonésie

Prabowo Subianto má poměrně kontroverzní minulost. Bývalý ministr obrany je především spjatý s působením ve speciálních vojenských jednotkách Kopassus, které byly mj. mezinárodními organizacemi obviněny z mnoha nezákonných násilností a porušování lidských práv. V říjnu 2024 Subianto nahradí dosluhujícího prezidenta Joko Widoda, který po deset let představoval lehce proevropskou konstantu indonéské zahraniční politiky. Jeho postoj je v dějinách Indonésie poměrně vzácný a mírně se vymyká obvykle spíše opatrnému přístupu indonéské zahraniční politiky vůči Evropě pramenící z dávné koloniální historie. Widodo se ale spíše snažil beze zbytku naplnit obsah hesla tradičně neutrální zahraniční politiky „svobodná a aktivní“ („Bebas dan Aktif“), než že by šlo o výrazně proevropského zástupce Indonésie.

Indonéská diplomacie se pod hlavičkou zmíněného hesla snaží udržovat dobré vztahy se všemi

světovými mocnostmi a prezident coby hlava vlády hraje v její tvorbě stěžejní úlohu. Joko Widodo se tak např. aktivně snažil učinit z Indonésie globální námořní velmoc, přičemž se jeden z pilířů této politiky opíral o přizvání jakékoliv země ke spolupráci a úsilí o eliminaci námořních konfliktů. Tradiční indonéská politika tisíce azimutů se tak dostala do konfliktu s Widodoovým úsilím, když Čína pod vedením prezidenta Si Ťin-pchinga vznesla teritoriální nároky v Jihočínském moři.

Právě změna mezinárodního prostředí, spojená především se zhoršením vztahů s Čínou, do značné míry vedla prezidenta Widoda k bližšímu příklonu k Evropě. Tento příklon má ale zcela pragmatické pozadí a nelze v něm hledat žádný resentment vůči vzdálené Evropě; indonéští diplomaté v zahraničí primárně působí jako ekonomičtí zástupci hledající nové trhy a lákající na investiční příležitosti. Posílení vzájemného obchodu s Evropou je proto pro Indonésany spíše pojistkou v případě dalšího zhoršování vztahů s Čínou, a tudíž i vzájemné hospodářské spolupráce.

Indonéský příklon k EU v poslední době tak má své limity a nelze jej nijak zvlášť přeceňovat. Indonéská pragmatičnost se naplno prokázala např. letos v únoru na EU-indopacifickém ministerském fóru, kdy zástupci Indonésie a Srí Lanky obvinili Evropskou unii z užívání „dvojího metru“ v přístupu ke konfliktům na Ukrajině a v Gaze. Indonéská diplomacie v obou případech vyzývá k přiměří a zastavení násilí. Pokouší se přitom hrát roli aktivního mediátora, což je ale minimálně v blízkovýchodním konfliktu obtížné vzhledem k dlouhodobé indonéské podpoře Palestiny. Z výše řečeného je ale patrné, že Indonésie na mezinárodním poli primárně vystupuje jako neorealistický pragmatický obchodník, který se umí ozvat, jde-li o jeho zájmy.

Obtížné sbližování s Evropskou unií

Indonésie byla v roce 2023 16. největší ekonomikou světa, která meziročně roste tempem asi 5 %. Pro Evropskou unii tak ostrovní stát skýtá řadu obchodních příležitostí, včetně šance na realizaci strategie de-riskingu v evropsko-čínských vztazích. Indonésie totiž disponuje surovinami, o které má EU vážný zájem – především jde o nikl, jenž je potřebný při výrobě kovových slitin, nabíjecích baterií, katalyzátorů apod. Unie je nyní v tomto ohledu závislá primárně na Číně, což se vzhledem k proměnlivé geopolitické situaci snaží změnit a zdroje vzácných kovů diverzifikovat.

Důležitým krokem v unijním úsilí by mohlo být uzavření Komplexní dohody o hospodářském partnerství (CEPA) s Indonésií, které započalo roku 2016.

Úspěch jednání by rovněž posílil postavení EU v indopacifickém regionu. Proces uzavírání CEPA je ale velice pomalý a kvůli nárůstu překážek dokonce hrozí jeho zamrznutí. Takovou zásadní okolností je letitý spor o vzájemně obchodované komodity, který se má letos rozšířit na novou úroveň. Indonéský vývoz do EU je dominantně založen na komoditách, z toho asi 22 % tvoří export palmového oleje a jeho variant. Nová unijní legislativa, jež vstoupí v platnost letos v prosinci, nicméně vyvine enormní tlak na indonéský vývoz této komodity.

Spor začal roku 2017, kdy Evropský parlament přijal usnesení vyzývající k postupnému vyřazení rostlinných olejů coby složek biopaliv do roku 2020. Tyto oleje mají vliv na odlesňování. V dubnu 2023 pak EU přijala nařízení o odlesňování, jež od prosince 2024 povoluje pouze obchod s komoditami, mj. sójou, palmovým olejem, kávou či kakaem, které odlesňování nezpůsobují. V červnu 2021 došlo ke zlepšení indonésko-unijních vztahů a obnovení jednání o CEPA, když šéf zahraniční politiky EU Josep Borrell navštívil Jakarta jako první cíl své cesty po jihovýchodní Asii. Od loňského listopadu ale ve vzájemných vztazích znovu trvá napětí v očekávání, co způsobí nová unijní legislativa.

Na zhoršení vztahů a pomalém postupu jednání nemá podíl pouze Evropská unie. Indonésie si je dobře vědoma své nepostradatelné úlohy v oblasti exportu drahých kovů a v případě nutnosti je ochotna uvalit embargo na vývoz svých komodit s cílem zamezit tomu, aby její suroviny byly pouze vytěžovány jinými aktéry na úkor indonéských zájmů. V roce 2020 např. prezident Widodo zakázal vývoz niklové rudy a povolil pouze export výrobků z niklu. Unie následně podala stížnost ke Světové obchodní organizaci, která před dvěma roky konstatovala, že embargo porušuje její pravidla.

I přesto všechno si ale Indonésie nemůže dovolit omezit vzájemné vztahy s EU, a to především kvůli velkému jednotnému trhu, který představuje spolehlivou alternativu v současném nejistém mezinárodním uspořádání. Odhlédneme-li ale od rozepří kvůli obchodovaným komoditám, další neznámou pro vývoj jednání o CEPA je nástup Prabowo Subianta do funkce indonéského prezidenta. Jeho ostrá anti-evropská předvolební rétorika mohla být banalizována probíhající kampaní. Nelze ale pominout, že budoucí prezident dlouhodobě kritizuje unijní omezení indonéského vývozu a partnersky se více přiklání k Číně. Unie tak bude muset pečlivě vyhodnotit situaci, zejména do jaké míry může prohlubovat vzájemnou obchodní výměnu s Indonésií během Subiantova mandátu.

Impulzivní potížiště, nebo pragmatický obchodník?

Od nového prezidenta se nedá očekávat, že z pozice hlavního vládního představitele nebude vykonávat aktivní globální diplomacii. Již jako ministr obrany podnikl v prvních 100 dnech mandátu cestu do osmi zemí po celém světě za účelem posílení vojenských vztahů. Nicméně ve sporu o teritoriální nároky v Jihočínském moři vystupoval poměrně zdrženlivě a ve snaze udržet dobré vztahy s Čínou vyzýval i ostatní státy k opatrnému postupu. Si Ťin-pching se mu následně letos v dubnu za letitou podporu odměnil přivítáním v Pekingu, což Čína v případě neinaugurovaných zahraničních představitelů dělá jen výjimečně.

Pakliže se Čína těší Subiantově náklonnosti, Západ od budoucího indonéského prezidenta sklízí spíše kritiku, a to především za uplatňování dvojích standardů a poučování ostatních. Subianto se často stylizuje do role neústupného muže vůči EU, kterou kritizuje za neopodstatněné požadavky v obchodní a klimatické politice. Zároveň ale uznává, že i přes občasné problémy má Indonésie s Evropou jako takovou dobré vztahy. Co tedy může Unie od nového prezidenta očekávat?

I když nelze jeho předvolební rétoriku pominout, budoucí indonéský prezident několikrát deklaroval, že hodlá pokračovat v zahraniční politice svého předchůdce. A jakkoliv je Subianto hodnotově blíže Číně, vzhledem k ekonomickým zájmům Indonésie je velmi nepravděpodobné, že by měl v úmyslu zmrazit jednání s EU. Z jeho vyjádření lze vyčíst, že rozhodně odmítá protekcionismus, chtěl by však do budoucna nastavit rovné vyjednávací podmínky. Evropská unie by se tak měla připravit na nelehká jednání s aktérem, jenž do značné míry nectí západní hodnotový rámec, nad který staví národní zájem a pragmatičnost.

Jako nejpravděpodobnější se tak jeví scénář, kdy prezident Prabowo Subianto učiní mírný posun v zahraniční politice směrem k hodnotově bližším partnerům v Asii, zejména k Číně. V ekonomické diplomacii by pak Indonésie měla nejspíše přitvrdit a hrát úlohu neústupného pragmatického obchodníka. Subianto není impulzivním potížištěm, do něhož se pokusil stylizovat během kampaně, ale ani umírněným mediátorem, kterým byl prezident Widodo. Vzhledem k výše uvedenému to tedy nevypadá na brzké oteplení vztahů s Unií a uzavření jednání o CEPA. Evropské diplomaty by se měli připravit na obtížnější ekonomická jednání, než s Indonésií absolvovali doposud. ●

→ David Broul je doktorandem na Katedře politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci se zaměřením na vnitřní fungování EU a její vnější vztahy se třetími zeměmi; je výzkumníkem v projektu EUVIP (The EU in the Volatile Indo-Pacific).

→ Antonín Nenutil studuje v magisterském programu na Katedře politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, věnuje se bezpečnostním studiím a geopolitice; v současnosti vede univerzitní projekt Eu-forka.

Analýza USA (opět) na rozcestí – mezi Indo-Pacifikem a Evropou Jan Hornát

Když se v roce 1952 Američané chystali k prezidentským volbám, bylo zřejmé, že soupeření se Sovětským svazem jen tak neustane. Kromě toho dominovala tehdejšími tématům kampaně válka v Koreji. Tehdejší republikánští kandidáti Dwight D. Eisenhower a Robert Taft se neshodli na tom, zda zahraniční prioritou má být Asie či Evropa. Těžiště Eisenhowerovy politiky mělo ležet v Evropě, přestože byl odhodlán ukončit Korejskou válku co nejdříve. Taft, který v roce 1949 hlasoval proti vstupu USA do NATO, naopak prohlašoval, že „Dálný východ je mnohem důležitější pro budoucnost a bezpečnost USA než Evropa“. Ačkoliv Taft získal nejvíce hlasů v republikánských primárkách, stranický sjezd nakonec zvolil Eisenhowera. Tato historická epizoda poukazuje na nekončící spor v nitru americké zahraniční a bezpečnostní politiky – který ze dvou regionů má být z hlediska amerických zájmů prioritní?

——— Naposledy se např. Obamova administrativa velmi explicitně hlásila k přesměrování těžiště americké zahraniční politiky k asijsko-pacifickému regionu na úkor transatlantických vztahů. Spor o priority je někdy skutečně zasazen do strategické diskuse, ale v poslední době se v něm odráží politizace vztahů mezi Washingtonem a Evropou. Obzvlášť mezi republikány je před listopadovou prezidentskou volbou otázka prioritizace opět aktuální. Povede se konečně „pivot“ do Indo-Pacifiku a co by tento krok mohl reálně znamenat pro Evropu a pro region samotný?

Socializace Číny se nepovedla

Spojené státy v devadesátých letech 20. století podporovaly začlenění Čínské lidové republiky (ČLR) do Světové obchodní organizace (WTO) nejen proto, že členství mělo vést k liberalizaci vnitřního čínského trhu a dále uspisit přechod země k tržnímu hospodářství, ale i proto, že skrze častější interakce s dalšími členy organizace se bude Peking „socializovat“ a přejímat hodnoty, které jsou blízké spíše liberálním demokraciím než komunistickým režimům. Jinými slovy, tehdejší geopolitické myšlení v USA

komunikace vůči Pekingu nezafungovala a Čína má nyní své vlastní vize zodpovědného chování v mezinárodním systému. Jak však Nina Silove, akademička zabývající se vztahem USA k Indo-Pacifiku, zmapovala, paralelně se snahou Washingtonu nasměrovat Peking k „zodpovědnosti“ se začínaly objevovat jasné indicie, že v důsledku rostoucí asertivity Číny v asijsko-pacifickém regionu bude nutná větší americká přítomnost v oblasti.

Obamova administrativa navázala na Bushovy iniciativy nyní již notoricky diskutovaným asijsko-pacifickým „pivotem“, mezi jehož cíle patřilo posilování vojenské, ale i obchodní přítomnosti USA v regionu, např. skrze komplexní dohodu o volném obchodu s označením Transpacifické partnerství (TPP). Trump následně usoudil, že se Čína stala obchodní konkurencí Spojených států, kterou už nelze přehlížet. Rozšiřování zóny volného obchodu skrze TPP, jež mělo vést k upevňování vztahů s jedenácti regionálními státy a omezovat tak nepřímý čínský vliv, nebylo podle Trumpa správným řešením a od vyjednávání dohody odstoupil. Omezovat

Argumentem části republikánů je, že se Washington zbytečně věnoval Evropě a mezitím dal prostor Číně „nekontrolovaně“ růst.

předpokládalo, že ekonomická liberalizace přispěje i k pozitivním politickým změnám a v krajním případě i k demokratizaci ČLR.

Relativně krátce po vstupu země do WTO v roce 2001 se ale ukázalo, že Peking nehodlá být zcela vzorným členem a že se bude socializovat jen v rámci svých ideologických možností. Spojené státy se začaly obávat, že se hlavní princip tehdejší americké zahraniční politiky, tedy neokonzervativní idealismus, ve svých odhadech o budoucnosti Číny mylil. Bushova administrativa se držela logiky svého předchůdce – věřila, že rozvoj volného trhu působí pozitivně na demokratizaci a *vice versa*. V roce 2005 tak o Číně začala hovořit jako o „zodpovědném podílňíkovi“ ve světovém systému. Čína měla významný podíl v liberálním světovém řádu, protože jeho pravidla a řád jí umožnily rychlý hospodářský růst. Z tohoto důvodu měla „zodpovědně“ tento podíl spravovat a nesnažit se jej podrývat. Tato koncepce

konkurenceschopnost Číny chtěl napřímo – zejména skrze cla a další obchodní bariéry. Když se nyní po téměř čtyřech letech v úřadu ukazuje, že Bidenova administrativa aplikuje velmi podobný přístup k Číně jako ta Trumpova, je zřejmé, že pokus o socializaci Číny a její fungování jako „zodpovědný podílňík“ nebyl z pohledu Washingtonu úspěšný. Naopak se zdá, že se Spojené státy budou snažit konkurovat Pekingu v jeho „vlastní hře“ – tj. zaváděním intenzivnějších dotací směrem ke strategickým sektorům, komplexních celních opatření, a dokonce i manipulací s hodnotou amerického dolaru, který je podle Trumpova bývalého zástupce pro obchod (USTR), Roberta Lighthizera, nadhodnocený, a podkopává tak americký export.

Není tedy sporu o tom, že jakékoliv debaty o prioritách americké zahraniční a obchodní politiky (nejen v Asii) jsou důsledkem strategického uvažování, jak nejlépe čelit

nové roli Číny ve světě. Argumentem části republikánů a jejich poradců je, že se Washington zbytečně věnoval Evropě a mezitím dal prostor Číně „nekontrolované“ růst geopoliticky a geoeconomicky.

Republikánský stratég Elbridge Colby, který bývá často médií označován jako hlavní osobnost zahraničněpolitické vize případné druhé Trumpovy administrativy, se v tomto ohledu vyjadřuje jasně. Spojené státy si podle něho musí „vybrat Asii před Evropou“. Washington si nemůže dovolit, aby „Čína dominovala Asii“. Colby se v tomto kontextu opírá i do konceptu liberální hegemonie a tvrdí, že americká prosperita nepochází z liberálního pojetí zahraniční politiky, ale ze síly svého hospodářství. V jeho očích je „liberální hegemonie mnohem nákladnější, než se zdá, protože poskytuje veřejné statky ostatním zemím nad rámec toho, z čeho mají [Spojené státy] prospěch“. Podobným způsobem se vyjadřují další klíčoví aktéři jako Trumpův kandidát na viceprezidenta J. D. Vance či jeho poslední poradce pro národní bezpečnost Robert C. O'Brien.

administrativy se obnovil čtyřčlenný Quad (Austrálie, Japonsko, Indie a USA) a zároveň se symbolicky přejmenovalo Americké tichomořské velitelství (USPACOM) na Americké indo-pacifické velitelství (USINDOPACOM), čímž měl být signalizován důraz na důležitost propojení Tichomoří s Indickým oceánem, a tedy i role tamních států (tj. zejména Indie) v udržování regionální stability a bezpečnosti. V komunikaci Bílého domu tak termín *Indo-Pacific* vystřídal do té doby používaný *Asia-Pacific*.

Washington se záměrně vyhýbá označení „*alliance*“ pro tato minilaterální uskupení. Jakékoliv setkání a společné prohlášení těchto uskupení vyvolá reakci Pekingem, že se USA snaží vytvořit „asijské NATO“ namířené proti ČLR. Zároveň i samotné partnerské státy si chtějí udržovat vesměs dobré vztahy s oběma stranami a nemají zájem o diplomatickou eskalaci s Pekingem v důsledku „minilaterálního síťování“. Proto se i summity zemí často věnují spíše „měkkým“ tématům než pouze bezpečnosti.

Jako podporu pro „síťování“ se Spojené státy snaží vytvářet mechanismy, které budou

Reorientace na Asii neznamená přetrhání vazeb s Evropou – USA ale očekávají, že se Evropa aktivněji zapojí do dění v Indo-Pacifiku.

Americké „síťování“ v Indo-Pacifiku

Postup, kterým si Spojené státy chtějí upevnit pozici v Asii, je v mnoha strategických dokumentech současné i předchozí exekutivy označován jako „trilateralismus“ či „minilateralismus“. Cílem je vytvářet malé – tříčlenné až čtyřčlenné – flexibilní uskupení partnerských států, jež se budou pravidelně scházet a diskutovat klíčové body týkající se spolupráce v regionu. Washington v tomto ohledu chce nejen prohlubovat své vztahy s tradičními partnery, ale zejména „síťovat“ a propojovat asijské partnery mezi sebou.

Za Bidenovy administrativy se takto uskutečnil trilaterální summit mezi Japonskem, Jižní Koreou a USA, summit mezi Japonskem, Filipínami a USA a vytvořilo se partnerství AUKUS (Austrálie, Velká Británie a USA), které se rozvíjí i mimo spolupráci při budování jaderných ponorek. Během Trumpovy

přispívat k rozvoji konektivity v Indo-Pacifiku. Cílem je rozvoj digitální a fyzické infrastruktury v regionu, a tedy vytváření alternativních zdrojů financování konkurujících čínských iniciativě Pás a stezka. V roce 2018 Kongres např. schválil zákon *Better Utilization of Investments Leading to Development Act* (BUILD Act), díky němuž americká vláda založila novou agenturu na podporu financování infrastruktury v třetích zemích. Kongres tehdy zároveň schválil zákon *Asia Reassurance Initiative Act* (ARIA) vyčleňující až 1,5 mld. USD ročně na „různé bezpečnostní programy“ v Indo-Pacifiku. Současně také vznikla iniciativa *Blue Dot Network* (BDN) vedená Washingtonem podporující investice do kvalitní infrastruktury zejména v Asii. Biden následně navázal na tyto iniciativy a vytvořil program *Build Back Better World* (B3W), jenž měl být implementován pod záštitou skupiny G7, ale jehož finanční rámec není doposud zcela definovaný.

Americké síťování v Indo-Pacifiku tedy obsahuje diplomatický pilíř (budování minilaterálních uskupení), bezpečnostní pilíř, rozvojový pilíř (financování infrastruktury) a z hlediska současné domácí politiky spíše problematický obchodní pilíř. Kromě cílených opatření, jež mají chránit americké producenty před čínskou konkurencí, není zřejmé, jak chtějí Spojené státy rozvíjet obchodní vztahy s partnery v Indo-Pacifiku. Poté, co Trump zrušil americkou účast v TPP, pokusila se Bidenova administrativa o obnovení jednání, a to ve velmi okleštěné formě, přičemž vznikla dohoda *Indo-Pacific Economic Framework* (IPEF). Byť se nejednalo o standardní dohodu o volném obchodu, ale spíše o rámec budoucí spolupráce, Biden jen několik hodin před jejím oficiálním oznámením od dohody odstoupil. Stalo se tak na nátlak kongresmanů z průmyslového Středozápadu USA, kteří varovali, že obzvlášť ve volebním roce by jejich voliči mohli dohodu vnímat (a republikáni zneužít) jako další krok umožňující odliv pracovních míst do Asie. Ani bilaterální obchodní dohody se nezdají být politicky průchodnou variantou, o čemž svědčí např. neochota Bidenovy administrativy jednat s Filipíny, jež o dohodu projevují zájem. Jako nejpravděpodobnější varianta prohlubování obchodních vztahů se jeví uzavírání sektorových dohod – např. v oblasti kritických nerostných surovin a minerálů, kterou podepsal Washington s Tokiem v roce 2023.

Hledání partnerů v Evropě

Ačkoliv pokusy o prioritizaci Asie před Evropou sahají ještě před studenou válku, je podle některých komentátorů politická síla těchto myšlenek v USA možná bezprecedentní. Z pohledu republikánské „*Asia-first, Europe-second*“ se trpělivost s evropskou neochotou či neschopností zajistit svou bezpečnost bez americké podpory téměř vyčerpala. Spojené státy dlouho pouze mluvily o čínské hrozbě, ale nikdy se jí nepostavily čelem. Proto je pro USA nutné alespoň „za pět minut dvanáct“ razantněji zasáhnout a zaměřit se na budování efektivní partnerské, obchodní a bezpečnostní architektury v Indo-Pacifiku, která bude schopna mírnit dopady čínské moci.

Reorientace na Asii ovšem neznamená přetrhání vazeb s Evropou – Spojené státy ale očekávají, že se Evropa aktivněji zapojí do dění v Indo-Pacifiku a přispěje k vyvažování čínské asertivity. Již nyní je zřejmé, že rostoucí očekávání i tlak Washingtonu ohledně omezování evropských obchodních vztahů s ČLR bude vytvářet dilemata a rozkol mezi

členskými státy EU. Pro státy západní Evropy, jejichž ekonomiky jsou často provázanější s Čínou než ekonomiky států východní Evropy, bude politicky složitější podnikat kroky, které bude Washington vnímat jako nezbytné pro vyvažování ČLR. Státy jako Česká republika – jež se např. nedávno stala součástí BDN, budou při podpoře amerických pozic v Indo-Pacifiku čelit domácímu tlaku méně. Navíc Česko může být recipientem podpory z nového fondu (*Taiwan Allies Fund*) připravovaného Kongresem, který je dostupný pro státy, jež v důsledku dobrých vztahů s Tchaj-wanem čelí čínskému nátlaku. Na druhou stranu snaha Francie nevypadat v Číně jako „vazal“ Spojených států – jak zmiňoval Macron při návštěvě Pekingu v roce 2023 – bude vytvářet až schizofrenní politiku EU vůči Číně a Indo-Pacifiku, obzvlášť pokud se prezidentem stane opět Trump. Evropa bude vyžadovat americkou asistenci proti ruské agresi, je však pravděpodobné, že pomoc z Washingtonu bude podmiňována méně kompromisní unijní politikou vůči ČLR.

Do jisté míry lze současnou politiku Washingtonu směrem k Číně a širšímu Indo-Pacifiku vnímat jako přístup „kdo nejde s námi, jde proti nám“. Na druhou stranu, Evropa se takto tradičně staví k americkému přístupu k evropské bezpečnosti a ke konfliktu na Ukrajině obzvlášť (zejména s ohledem na současný republikánský diskurz). Z hlediska současné americké domácí politiky a národních zájmů však dává prioritizace Indo-Pacifiku před Evropou jasný smysl. Není tedy důvod očekávat, že tento trend poleví. ●

→ Jan Hornát je vedoucím Katedry severoamerických studií IMS Fakulty sociálních věd UK, zabývá se zahraniční politikou USA a mezinárodními vztahy v Indo-Pacifiku.

Komentář Tchaj-wan:
Laj Čching-te a jeho
zahraničněpolitické priority

Jana Sehnálková

Tchaj-wan se v posledních letech stále častěji objevuje v českém mediálním prostředí jakožto ekonomický gigant, klíčová součást dodavatelských řetězců, čipové impérium, ale také jako jedno z geopoliticky nejproblematičtějších míst na světě. Zhruba 200 km široká Tchajwanská úžina odděluje Tchaj-wan od Čínské lidové republiky (ČLR), která trvá na tom, že Tchaj-wan je její neoddelitelnou součástí. ČLR jej skrze princip jedné Číny považuje za svou provincii a usiluje o jeho sjednocení s pevninskou Čínou, a to i za použití vojenské síly. V letošním roce jsme o Tchaj-wanu mohli číst opakovaně – především v souvislosti s prezidentskými volbami a nástupem nového prezidenta Laj Čching-tea (také známý jako William Laj). Jaké jsou jeho zahraničněpolitické priority?

Volby 2024

V tchajwanských prezidentských volbách se letos utkali celkem tři kandidáti: William Laj (Laj Čching-te) z Demokratické pokrokové strany (DPP), Chou Jou-i z Národní strany (Kuomintang, KMT) a Kche Wen-če z Tchajwanské lidové strany (Taiwan People's Party, TPP). Z lednového volebního klání vyšel vítězně právě William Laj s 40,05 % hlasů, Chou Jou-i získal 33,49 % a Kche Wen-če si nakonec připsal podporu 26,46 % voličů. DPP tedy sice nezískala většinu hlasů, ale i tak si po třetí volební období podržela kontrolu nad prezidentským úřadem.

Ani ve volbách do legislativního sboru DPP neobhájila většinu (získala jen 49 křesel ze 113). Těsnou většinu v tchajwanském parlamentu nakonec získali KMT s populistickým předsedou Chan Kuo-jüem společně s devíti poslanci za stranu TPP – a zdá se, že jsou odhodláni svou většinu aktivně prosazovat. Chaos v tchajwanské legislativě, který propukl v květnu letošního roku ohledně návrhu zákonů rozšiřujících pravomoci parlamentu, ukázal, že rozložení politických sil v legislativě může v budoucnu zkomplikovat prosazování Lajových iniciativ. Obstrukce v parlamentu mohou také zkomplikovat důležitou roli parlamentní diplomacie, jež byla v posledních letech podstatným nástrojem zahraniční politiky Tchaj-wanu. Rozdílné politické priority mají tedy potenciál paralyzovat polarizovanou tchajwanskou politickou scénu. Zároveň mohou být tyto vnitropolitické spory těžko čitelné pro zahraniční partnery Tchaj-wanu.

Volební kampaň Williama Laje

Před svou úspěšnou kandidaturou na prezidenta působil William Laj jako premiér (2017–2019) a posléze jako viceprezident Tchaj-wanu (2019–2024). Ve své prezidentské kampani shrnul svá hlavní politická východiska pro *Wall Street Journal*, v němž zdůraznil, že Tchaj-wan je podle něj suverénní stát, který má právo na vlastní politickou a ekonomickou budoucnost, oddělenou od Číny. Laj ve svém článku ale explicitně odmítl, že by jeho cílem bylo vyhlášení nezávislosti Tchaj-wanu, jak mu podsouvá ČLR. Důležitým Lajovým krokem v kampani byl také výběr viceprezidentky – volba padla na Bi-kchim Siao (Bi-Khim Hsiao), političku, která v době prezidentství Cchaj Jing-wen působila jako zástupkyně Tchaj-wanu ve Washingtonu. Díky svým kontaktům v USA bude Siao hrát důležitou roli v zahraniční politice Tchaj-wanu. Jak se ukázalo v procesu formace prezidentova kabinetu po volbách, zdá se, že společně s přesunem ministra zahraničních věcí Josepha Wua do Rady národní bezpečnosti se tvorba zahraniční politiky bude odehrávat především v prezidentském paláci, pravděpodobně na úkor resortu zahraničí.

Priority zahraniční politiky Williama

Laje: Důraz na stabilitu a *status quo* pod zvyšujícím se tlakem ČLR

Laj vstoupil do úřadu prezidenta s ostře sledovaným projevem, který měl za cíl uklidnit nervózní partnery a ujistit i samotné obyvatele Tchaj-wanu o tom, že naváže na politiku své předchůdkyně Cchaj Jing-wen. Ta se v posledních osmi letech zaměřila na opatrné posilování identity Tchaj-wanu, budování vztahů s dalšími demokratickými státy

a ekonomickou diverzifikaci (zejména směrem od ČLR). V pečlivě vyváženém projevu Laj sice nepřekročil žádné „červené linie“, ale vůči Peking uaujal asertivní přístup, z něhož bylo zřejmé, že pro něj jsou Tchaj-wan a ČLR dvě odlišné entity. V projevu např. zdůraznil, že z ústavy vyplývá, že „Čínská republika a Čínská lidová republika si nejsou vzájemně podřízené“. ČLR Laj většinou označoval pojmem „Čína“, jednou ji ale také označil oficiálním názvem „Čínská lidová republika“. Pro Tchaj-wan Laj využil několika pojmenování – Čínská republika, Čínská republika Tchaj-wan či Tchaj-wan, nejčastěji však použil označení Tchaj-wan – celkem 85krát. V projevu také celkem sedmkrát odkázal na suverenitu Tchaj-wanu – např. zdůraznil, že už v roce 1996 Tchaj-wan svobodnými prezidentskými volbami vyslal jasný signál, že „Čínská republika Tchaj-wan je suverénní, nezávislou zemí, jejíž suverenita je v rukou lidu“.

pětí. Cílená normalizace vojenských operací Čínské lidově-osvobozené armády v okolí Tchaj-wanu představuje v posledních letech velkou výzvu jak pro Tchaj-wan, tak i mezinárodní komunitu.

Další nátlaková taktika cílí na oblast zahraničních vztahů Tchaj-peje. V oblasti diplomacie Peking dlouhodobě omezuje manévrovací prostor např. tlakem na těch několik málo států, jež s Tchaj-wanem ještě udržují diplomatické styky či omezováním přístupu Tchaj-peje do mezinárodních fór a platform. Posledním státem, který Peking „uložil“, bylo Nauru. To vypovědělo Tchaj-wanu diplomatické styky těsně po letošních prezidentských volbách.

Priority Lajovy administrativy

Právě zvyšování tlaku ze strany Peking u skrze tzv. operace šedé zóny (*gray-zone tactics*), které zahrnují

Česká republika by mohla hrát důležitou roli v evropské distribuci tchajwanských technologických produktů a investic.

Reakce ČLR byla podle očekávání negativní. Peking vůči Williamu Lajovi zaujal negativní postoj od počátku jeho prezidentské kandidatury, nutno ale říci, že nedůvěra Peking u vůči DPP má hluboké kořeny sahající až k počátkům strany, která se vždy profilovala jako zastánce tchajwanské nezávislosti. Williama Laje Peking vnímá také skrze jeho dávné vyjádření, v němž se označil za „politického dělníka za nezávislost Tchaj-wanu“. Ani na nabídky dialogu nebude Peking zřejmě reagovat vstřícně a bude spíše hledat příležitosti k delegitimizaci tchajwanského prezidenta. S ohledem na dosavadní nastavení rétoriky Peking u nelze proto očekávat, že by došlo k nějakému zásadnímu průlom u v čínsko-tchajwanských vztazích, i vzhledem k tomu, že nekompromisní postoj čínského vedení vůči Tchaj-wanu je primárně cílen na čínskou veřejnost a je součástí obhajoby legitimacy Čínské komunistické strany.

Kromě přímé kritiky inauguračního projevu bylo další odpovědí na zahájení prezidentského působení Williama Laje navýšení čínských aktivit v okolí Tchaj-wanu. Přímo v reakci na inaugurační projev ČLR uspořádala dvoudenní cvičení v blízkosti ostrova. Zastrasování tchajwanské populace není novinkou. Čínské letectvo i námořnictvo téměř každý den vstupují do tchajwanského prostoru a dochází také k potyčkám mezi čluny pobřežní stráže a rybáři v oblastech kolem souostroví Ťinmen a Matsu. Všechny tyto kroky mají potenciál destabilizovat stávající bezpečnostní situaci a vyvolat eskalaci na

často kombinaci vojenských, ekonomických a diplomatických nástrojů, bude představovat největší výzvu pro Lajovu administrativu a její příslib zachování *statu quo*. Jak již naznačila předchozí administrativa Cchaj Jing-wen, reakcí bude především hledání alternativních cest k posílení mezinárodní pozice Tchaj-wanu, zejména v rámci multilaterálních fór a prostřednictvím neoficiálních diplomatických kanálů. Právě proto Lajova administrativa signalizuje zájem o posilování vztahů s dalšími zeměmi, především v regionu jihovýchodní Asie, sdílejícími obavy z rostoucího vlivu ČLR. Tyto země mohou sloužit jako potenciální partneři v budování regionální bezpečnostní architektury, která by měla zajistit stabilitu v oblasti. Laj také plánuje rozšířit iniciativy, jako je „New Southbound Policy“, s cílem zintenzivnit obchodní vztahy s jihovýchodní Asií, jižní Asií a Austrálií a snížit závislost Tchaj-wanu na čínském trhu. Ve hře je také dokončení obchodní dohody s USA (US-Taiwan Initiative on 21st Century Trade).

Prioritou administrativy Williama Laje bude i další posilování tchajwanské obranyschopnosti. V tomto případě bude opět navazovat na svou předchůdkyni Cchaj, jež dokázala navýšit tchajwanský obranný rozpočet na 2,5 % HDP a iniciovat první kroky k transformaci ozbrojených složek. Vedle nákupu zbraňových systémů bude důležitou součástí Lajovy obranné strategie posílení vojenské spolupráce – Laj plánuje rozšířit společná vojenská cvičení,

výměnu zpravodajských informací a spolupráci v oblasti vojenského výzkumu a vývoje. Tyto aktivity mají také vyslat signál ČLR, že Tchaj-wan není izolovaný a může se spolehnout na podporu mezinárodního společenství.

Nový prezident opakovaně vyjádřil zájem o prohloubení vztahů s evropskými státy, což v minulosti nebylo v žebříčku tchajwanských priorit. Jak naznačila Bi-kchim Siao během své návštěvy Česka na počátku roku 2024, Tchaj-wan by měl zájem o obchodní a investiční dohodu s EU. Vztahy mezi Tchaj-wanem a členskými státy EU probíhají nejčastěji na bázi mezivládních, meziparlamentních a institucionálních návštěv. Podobné cesty pomáhají Tchaj-wanu v symbolickém posílení jeho postavení ve svobodném a demokratickém světě. Výzvou pro Lajovu administrativu, zejména v kontextu prozatím dost komplikované spolupráce s tchajwanským parlamentem, a také pro evropské země, které chtějí být spolehlivými partnery Tchaj-wanu, bude především zajistit, aby nešlo jen o politickou turistiku. Obě strany by měly hledat konkrétní projekty spolupráce, vnímající všechny součásti politického spektra na Tchaj-wanu jako přínosné. Zároveň tak bude jednodušší odmítnout argument ČLR, že cílem těchto politických návštěv je snaha o změnu *statu quo*.

Příkladem dobré praxe by mohla být Česká republika, která se stala jedním z hlavních evropských partnerů Tchaj-wanu, o čemž svědčí mj. opakované vzájemné návštěvy. Lze očekávat, že Lajova administrativa bude mít zájem o pokračování v posilování těchto vztahů, kdy ČR může jako hodnotový spojenec sehrát důležitou roli mostu pro budování vztahů s dalšími státy v EU. Jak již naznačují první dohody, nabízí se potenciál pro prohloubení spolupráce v oblastech high-tech průmyslu, výroby polovodičů a informačních technologií. Česká republika by mohla hrát důležitou roli v evropské distribuci tchajwanských technologických produktů a investic. Další příležitost nabízí posílení už poměrně robustní oblasti kulturních výměn a akademické spolupráce. V rámci EU pak Česká republika může nastolovat témata, která jsou pro Tchaj-wan důležitá, včetně vyjádření nesouhlasu s vojenským zastrašováním ze strany ČLR.

Po prvních měsících působení nového tchajwanského prezidenta lze tedy konstatovat, že William Laj zatím nijak dramaticky nemění kurz „stabilní diplomacie“ (*steadfast diplomacy*) nastavený jeho předchůdkyní Cchaj Jing-wen. Jeho kabinet zatím prosazuje pečlivě vyváženou diplomacii pohybující se v mantinelech udržení *statu quo*, stability a předvídatelnosti s důrazem na udržení a posílení

Laj plánuje rozšířit společná vojenská cvičení, výměnu zpravodajských informací a spolupráci v oblasti vojenského výzkumu a vývoje.

postavení Tchaj-wanu na globální scéně. Nyní je třeba vyčkat, jakou roli pro budoucí kurz Lajovy administrativy bude mít budoucí domácí politická dynamika, vnitropolitický vývoj v ČLR a také blížící se volby – především ty v USA. ●

→ Jana Sehnálková působí na Katedře severoamerických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, zabývá se čínsko-americkými vztahy, americkými dějinami a americkou vnitřní politikou; při studiu na Tchaj-wanu se věnovala vztahům mezi USA a Tchaj-wanem.

Rozhovor Kristina Kironská: Česko je sice malá země, ale má Asii co nabídnout Zdeňka P. Kyselová

Jen málokterá země na světě je tolik sužovaná neutichajícími konflikty, bezprávím a humanitární krizí jako Myanmar. Celou situaci navíc komplikuje fakt, že v konfliktu operuje hned několik subjektů a svou roli sehrávají i vztahy s ostatními státy a organizacemi. Mohlo by být Česko pro Myanmar přínosem? A jak si vůbec vede celá Evropa v Asii? Nejen o tom jsme si povídali s Kristinou Kironskou z Univerzity Palackého v Olomouci, která se ve výzkumu věnuje Myanmaru, Tchaj-wanu a regionu Indo-Pacifik.

—— Mohla byste čtenářům představit, co aktuálně zaplňuje váš díár?

Kromě působení na Univerzitě Palackého v Olomouci a Vídeňské univerzitě spoluřídím také think tank Central European Institute of Asian Studies (CEIAS). Mimo to zasedám v radě Evropské asociace pro tchajwanská studia a předsedám radě v Amnesty International na Slovensku. Všechny aktivity se vždy snažím vzájemně propojovat, a protože v poslední době usiluji o zaměření především na problematiku lidských práv, tak se to i daří. Ráda se ale věnuji celé paletě témat souvisejících s Asii.

Již dlouho se zabývám problematikou migrace a azylové politiky. V rámci Myanmaru se věnuji otázce nuceného vysídlování Rohingů, a zároveň vnímání této minority v myanmarském mediálním diskurzu. Aktuálně zkoumám, jak je tato menšina vnímána i v dalších zemích, např. v Bangladéši nebo v Indii.

Když už je řeč o migraci, vyzpozovala jste někdy rozdíly v tom, jak migraci vnímá Evropa, a naopak země Indo-Pacifiku? V evropském diskurzu je migrace často rámovaná jako hrozba. Je to tak i ve východní či jihovýchodní Asii?

V posledních letech jsem se zabývala hlavně azylovou politikou na Tchaj-wanu, která velmi úzce souvisí se vztahy pevninské Číny s Tchaj-wanem. Země totiž dosud žádný azylový zákon nemá a faktor Číny v tom hraje velkou roli. Výsledkem je, že Tchaj-wan přistupuje k jednotlivým migrantům individuálně, což není systémové řešení. Jak jsem zjistila z různých průzkumů, diskusních fór i na základě rozhovorů s místními, téma evropské migrační krize po roce 2015 na Tchaj-wanu silně rezonovalo. Co se často objevovalo v diskusích, byly velmi negativní komentáře a obavy, aby jejich země nedopadla jako Evropa. Když jsem pak ale měla možnost zeptat se v rámci našeho průzkumu veřejného mínění na názor lidí ohledně uprchlíků, byla jsem dost překvapená, že výsledky přinesly úplně jiný obraz, než jaký plynul právě z online prostředí. Zároveň jsme ale průzkum prováděli krátce po vypuknutí války na Ukrajině, což mohlo finální výsledky také ovlivnit.

Jak moc zpráva o ruské invazi na Ukrajinu rezonovala na Tchaj-wanu?

Přestože to je tisíce kilometrů vzdálená země, ruská invaze zde byla jednoznačně jedním z nejdiskutovanějších témat. I mě se mnozí tchajwanští přátelé ptali, jestli jsou oni ti další na řadě (když je Čína napadne). A proto si myslím, že právě tato situace, kdy se statisíce lidí ocitlo pod palbou a muselo opustit domovy, přispělo k určité změně vnímání uprchlíků. Pro Tchajwance a Tchajwanky tím totiž vyvstala představa, že jednou takto mohou dopadnout i oni.

Migrace úzce souvisí také s lidskými právy. Vybarvujete si nějaký impuls, který vás nasměroval právě na otázku lidských práv v Asii?

Studovala jsem v Asii, konkrétně na Tchaj-wanu, a částečně jsem dělala výzkum v Myanmaru. Ta země mně naprosto učarovala, a když jsem tam byla poprvé v roce 2010, rozhodla jsem se tam nějakou dobu žít, což se i za několik let povedlo. Během výzkumu jsem tam pracovala v neziskovém sektoru, a díky tomu jsem se později také dostala do Amnesty International. Ve finále mi ale chyběl hlubší rozměr politických témat a vrátila jsem se na akademickou půdu s tím, že ten přesah do lidskoprávního sektoru chci ve svém výzkumu zachovat.

Myanmar dlouhodobě prochází občanskou válkou. Vojenských převratů v zemi proběhlo od jejího osamostatnění hned několik. Může se proto zdát, že země je v bezvýhodné situaci. Má podle vás šanci na demokratizaci?

Prostor tu určitě je. O mnohých asijských státech se často říká, že ještě nejsou připravené na demokracii, což je samozřejmě nesmysl. Tam, kde je vůle, je vždycky i cesta. V Myanmaru to po převratu v roce 2021 vypadalo tak nějak všelijak. Zjednodušeně se země rozdělila na dvě skupiny. Jedna je menší, ale výrazně silnější, a ta druhá – prodemokratická – je sice početně o dost větší, ale nemá zdaleka takovou moc a podporu, jakou má myanmarská armáda v podobě Číny či Ruska. I přesto se ale letos ukazuje, že se síly těchto dvou táborů začaly vyrovnávat. Jak to celé dopadne, je ale otázkou. Těch scénářů je hned několik, ale proměna v nějakou formu demokracie je určitě ve hře.

Jakou roli v řešení konfliktu sehrává ASEAN, mezi jehož členy Myanmar patří?

Od ASEAN si mnozí slibovali velké věci, ale ukázalo se, že nemá takovou moc situaci v Myanmaru řešit. Dělala jsem výzkum toho, co si občané šesti členských států ASEAN myslí, že by organizace měla dělat. V drtivé většině lidé volili možnost, že by ASEAN neměl uznat a schvalovat vojenský režim v Myanmaru, a to dokonce i ve Vietnamu a dalších státech, které vojenskou juntou podporují. V tomto je velmi zajímavé sledovat, jaký postoj k Myanmaru zaujímají vládní garnitury a jak odlišný je od názoru obyvatel.

Velmi často se také skloňuje zodpovědnost mezinárodního společenství (international community). První problém nastává už v samotné definici. Když se uvádí, že mezinárodní společenství by mělo nést zodpovědnost, kdo to přesně je? Není to jednotná entita a zde začínají problémy. Pokud některé státy uvalí sankce, jsou pak jiné státy, které je naopak podkopávají. Samozřejmě v tomto velkou roli sehrává Čína. Evropě pak chybí větší motivace, např. v podobě myanmarských zdrojů, o které by mohla mít zájem. Nechce se

ani použít do řešení tam, kde má Čína tak veliký vliv. Zároveň se Evropa snaží zlepšovat své vztahy s ASEAN, takže se od řešení takového konfliktu raději drží dál.

Pro-demokratické hnutí samozřejmě nějaké zbraně dostává, ale nikdo přesně neví, od koho. Víme jen, že některým etnickým skupinám dodává výzbroj Čína a Thajsko, ale to je jen zlomek.

Mohou přinést řešení např. mezinárodní či místní neziskové organizace?

Rozhodně. Kdyby spolupracovaly s menšími organizacemi, které nejsou napojené na vojenský režim. Mnohdy jim ale v efektivní práci brání přemíra byrokracie.

Česko patří k hrstce evropských států, které mají svou strategii vůči Indo-Pacifiku. V čem je podle vás česká indopacifická strategie důležitá a do jaké míry vypovídá o českých vztazích v Asii?

V rámci střední Evropy je Česko jediné s takovou strategií. V té pak Česko zmiňuje především spolupráci s tzv. like-minded countries (zeměmi s podobným smýšlením), konkrétně jmenuje i Tchaj-wan. Celkově je česká strategie mnohem víc hodnotově založená, než je tomu u ostatních evropských strategií. To odpovídá i české zahraniční politice, která je tradičně zaměřená na lidská práva. Myslím, že mít takovou strategii je určitě na místě, protože dokáže ilustrovat směr vzájemných vztahů a otevírat tak obchodní a investiční mise v různých zemích. Na Tchaj-wanu byl např. otevřen Czech Hub, který má podporovat českou komunitu nejen podnikatelů v místě. Česko je sice malá země, ale má Asii co nabídnout.

A co se týče konkrétně Tchaj-wanu, tak tam si vede Česko spolu s Litvou nejlépe z celého regionu střední a východní Evropy. Slovensko a Polsko má sice také rozvinuté kvalitní vztahy, ale jsou daleko méně viditelné.

Proč tomu tak je?

Určitou roli hraje Čína. Slovensko a také Polsko vnímají vztahy s Tchaj-wanem mnohem více pragmaticky. Slovenské delegace dostaly zákaz o návštěvách Tchaj-wanu informovat na sociálních sítích. Díky tomu jsou pak reakce pevninské Číny vůči slovenským návštěvám Tchaj-wanu o dost mírnější.

Má Česko nějaké vazby také s Myanmarem?

Myanmar má s Českem nadstandardní vztahy díky Václavu Havlovi, který nominoval Aun San Su Ťij na Nobelovu cenu míru, již pak ve výsledku dostala. Havel se tak významně zasadil o její zviditelnění. Přestože se nikdy osobně nesetkali, pravidelně byli v kontaktu písemně, Havel dokonce napsal předmluvy k jejím knihám. Česko také udělilo azyl několika myanmarským rodinám. Máme tu hned několik neziskovek, které se Myanmarem zabývají a pomáhají řešit nejen

korupci, ale i přechod k demokracii (Burma Center Prague, Educational initiatives či Inegria). Řekla bych dokonce, že takto hustou koncentrací neziskovek, které řeší Myanmar, v evropských zemích nenajdeme.

Při Univerzitě Palackého jste také spoluzaložila Centrum myanmarských studií. V čem je Centrum unikátní a jaké plánujete aktivity?

Jde vlastně o první výzkumné centrum zabývající se Myanmarem v Evropě a hned po pár týdnech od založení nás začala podporovat řada zahraničních institucí. Jsme teprve na začátku, ale věřím, že se nám podaří centrum rozvíjet i v budoucích letech. Ale už je vidět, že to podhoubí různých neziskovek, zaměřených na Myanmar, nám v tom bude oporou. Jedním z našich cílů je provádět kvalitní výzkum a také, aby se Myanmar stal součástí již existujícího kurikula na Katedře asijských studií v Olomouci. Rádi bychom výhledově měli i pár předmětů soustředěných čistě na Myanmar. Cílem je také dostat Myanmar do širšího povědomí skrze veřejné přednášky. V současnosti máme v týmu i několik zahraničních studentů a studentek přímo z Myanmaru, konkrétně takových, kteří byli zapojeni v občanském hnutí odporu (civil disobedience movement) a před vojenským režimem se za svou aktivitu musí schovávat.

Na Univerzitě Palackého v roce 2023 vznikl projekt EU in the Volatile Indo-Pacific (EUVIP), který je financovaný prostřednictvím Horizon Europe. Jaká byla motivace zaměřit se právě na Indo-Pacifik?

Na projektu spolupracujeme ještě s dalšími třemi evropskými univerzitami. Iniciovali jsme ho spolu s kolegou Alfredem Gerstlem, který se zabývá bezpečností a mezinárodními vztahy v regionu Indo-Pacifik. Právě myšlenka Indo-Pacifiku jakožto regionu v době, kdy jsme projekt zpracovávali, začala velmi rychle nabývat na důležitosti. Hlavně působení EU v Indo-Pacifiku bylo, a do značné míry stále je, novým trendem. Myanmar pak v celém projektu hraje roli případové studie, což je vlastně i důvod toho, proč jsme založili Centrum myanmarských studií.

Měla byste na závěr pro naše čtenáře nějaké doporučení na literaturu týkající se Asie?

Před časem nám vyšla kniha s názvem *Ázijský šampión: Všetko, co potřebujete vědět o současnom Taiwane*, která snad v budoucnu vyjde i v češtině. Kniha je určitě pro všechny, kteří si chtějí rozšířit obzory, ale i pochopit klíčové souvislosti aktuální situace kolem Tchaj-wanu. ●

→ Kristina Kironská je interdisciplinární akademička se zkušenostmi v oblasti sledování voleb, výzkumu, advokacie a aktivismu; působí jako odborná asistentka na Univerzitě Palackého v Olomouci a jako spoluredatelka think tanku Central European Institute of Asian Studies (CEIAS).

→ Zdeňka P. Kyselová je šéfredaktorka časopisu *Mezinárodní politika* a doktorandka Univerzity Palackého v Olomouci, zabývá se mezinárodními vztahy východní Asie, primárně se zaměřuje na Japonsko.

Komentář Myanmar a Rusko jako spojenci v mezinárodní izolaci

Nikola Majsniarová

Zatímco Západ izoluje Rusko a uvaluje na něj sankce za invazi na Ukrajinu, Moskva hledá nové způsoby, jak rozšířit svůj vliv a získat strategické partnery. Daří se jí to v Myanmaru, kde se od převratu v únoru 2021 postupně stala největším dodavatelem zbraní pro vojenskou juntou. Právě myanmarská armáda stále posiluje svůj vliv v zemi, která jako jediný členský stát ASEAN otevřeně uznal ruskou invazi na Ukrajině.

——— Poté, co myanmarská Strana jednotné solidarity a rozvoje (USDP) napojená na armádu odmítla uznat výsledky voleb, armáda svrhla 1. 2. 2021 demokraticky zvolenou vládu Národní ligy pro demokracii (NLD), kterou vede civilní lídryně Aun Schan Su Ťij. Ve volbách 2020 USDP výrazně prohrála proti prodemokratické NLD, která získala 83 % hlasů. Vůdce převratu, generál Min Aung Hlaing, se následně sám ustavil předsedou Rady státní správy (SAC) a později předsedou prozatímní vlády. Junta začala násilně potlačovat pokojné protesty občanů a na základě vykonstruovaných obvinění uvěznila opoziční politiky NLD, včetně Su Ťij. Násilí při potlačování protestů proti SAC nakonec přerostlo v probíhající občanskou válku. Západ reagoval sankcemi a diplomatickou izolací vojenského režimu, což Myanmar přinutilo hledat partnerství jinde.

V reakci na porušování lidských práv v Myanmaru zavedla EU první sankce v roce 1996. Od získání nezávislosti od Velké Británie (1948) má Myanmar (dříve Barma) dlouhou historii vojenských převratů a potlačování práv menšin, během které došlo k čtyřem vojenským převratům (1962, 1988, 1990 a 2021). Od převratu v roce 2021 západní země koordinovaně uvalily hned několik sankcí. Tváří v tvář mezinárodnímu odsouzení Myanmar a Moskva prohloubily vojenskou a hospodářskou spolupráci. Ruské zbraně hrají nyní významnou roli pro armádu, která má od začátku převratu na svědomí více než 5401 mrtvých a celkem 27 079 politických vězňů. Myanmar navíc čelí vážné humanitární a uprchlické krizi. Myanmarsko-ruské spojení má proto významné geopolitické důsledky pro stabilitu celého indopacifického regionu, ale dotýká se i ruské invaze na Ukrajině.

Prohlubování vztahů Ruska s Myanmarem

V únoru 2023 Myanmar a Rusko oslavily 75. výročí navázání diplomatických vztahů. Během 20. století byly jejich vztahy většinou pouze marginální. Narozdíl od čínsko-myanmarských vztahů, které se budují již desítky let a v nichž se Čína etablovala jako dlouhodobý a největší myanmarský dodavatel zbraní, začaly vztahy mezi Ruskem a Myanmarem výrazněji růst až po roce 2000. V té době myanmarská vojenská junta začala diverzifikovat nákup zbraní a Moskva pro ni byla strategickou volbou. Vojenský převrat v Myanmaru v roce 2021 změnil dynamiku zavedených vztahů. Zatímco Rusko zvýšilo podporu a dodávky zbraní vojenské juntě, Čína zaujala zdrženlivější postoj. V roce 2023 Rusko nahradilo Čínu a stalo se největším dodavatelem zbraní Myanmaru, což dále prohloubilo vztahy mezi oběma zeměmi.

Na rozdíl od Ruska začala Čína budovat vazby s Myanmarem už v roce 1988 a stala se hlavním dodavatelem vojenského materiálu. Pro myanmarskou juntou byla spolupráce s Čínou nevyhnutelná; západní sankce devastovaly Myanmar a ruský obranný průmysl byl po revoluci v ruinách. Čína tak dokázala navázat silné diplomatické, obchodní a vojenské vztahy s Myanmarem. S postupem času však pro juntou tato spolupráce přestala být výhodná.

Vojenské jednotky byly nespokojené s čínským vybavením, jež se ukázalo jako nespolehlivé. Bylo většinou z druhé ruky a poruchové, což např. způsobilo smrt mnoha pilotů. Vojenští stratégové se také obávali bezpečnostních rizik spojených s používáním systémů od mocnosti, která současně vyzbrojuje povstalecké skupiny na severu jejich státu. Čína totiž spolupracuje s některými etnickými skupinami v příhraničí, aby zabránila nepokojům na svých hranicích, nelegálnímu obchodu a kriminalitě. Od počátku roku 2000 se proto myanmarská armáda rozhodla doplnit čínské zbraně ruským vybavením. Rusko využilo této příležitosti a začalo Myanmaru dodávat kvalitní těžké zbraně a poskytovat vojenský výcvik. Stovky myanmarských vojáků ročně studují v Rusku a učí se pracovat s ruskou vojenskou technikou.

Přesto však Čína zůstala dominantním hráčem v Myanmaru až do první dekády 21. století. Významným mezníkem ve vojenské spolupráci s Ruskem bylo jmenování generála Min Aung Hlainga vrchním velitelem ozbrojených sil v roce 2011. Tento krok podnítl růst vojenské spolupráce, částečně kvůli nespokojenosti generála s čínským vojenským vybavením a nedůvěře k čínským záměrům v Myanmaru, které považuje za bezpečnostní riziko vůči vojenskému režimu.

V této době se také zintenzivnily diplomatické vztahy mezi vládou garniturou v Myanmaru a v Moskvě. V letech 2013–2020 Min Aung Hlaing čtyřikrát navštívil Rusko a navázal úzké osobní vztahy s vedením ruských ozbrojených sil, zejména s ministrem obrany Sergejem Šojguem. I během vlády NLD v letech 2015–2021, kterou definoval přechod k demokracii, zůstala obranná spolupráce mezi Myanmarem a Ruskem hlavním pilířem bilaterálních vztahů.

Současná vojensko-technická spolupráce

Po převratu v roce 2021 odpor proti juntě narostl, což vedlo k ještě těsnější obranné spolupráci mezi myanmarskou armádou a Ruskem. Vzhledem k tomu, že Myanmar zachvátila občanská válka a konflikt se rozšířil z periferie do středu

země, ztratila armáda kontrolu nad velkou částí území a musí při střetu s odbojovými silami více využívat letectvo. Proti juntě totiž stojí ozbrojené složky Vlády národní jednoty, Lidové obranné síly a různé etnické ozbrojené skupiny, jež jsou závislé na darech a nemají technicky vyspělé zbraně jako armáda, a proto vedou spíše partyzánský styl boje. Přesto junta ztrácí kontrolu nad okrajovými oblastmi, kde tyto skupiny dominují.

OSN a nevládní organizace zjistily, že většina letadel používaných myanmarským letectvem pochází z Ruska a Číny. Nezávislý vyšetřovatel OSN pro lidská práva v Myanmaru Tom Andrews uvedl, že letecké síly často útočí na školy, kliniky a tábory pro vnitřně vysídlené osoby. Obvinil proto Moskvu a Peking ze spoluúčasti na těchto útocích a upozornil na závažná porušení lidských práv a možné válečné zločiny. Ve své zprávě pro Radu pro lidská práva z května 2023 Tom Andrews identifikoval, že myanmarské armádě byly z Ruska dodány zbraně a vojenský materiál v hodnotě 406 mil. USD; čínské dodávky představovaly 267 mil. USD. Zpráva tedy potvrzuje, že od převratu Rusko nahradilo Čínu jako největší poskytovatel vojenské pomoci režimu.

V současné době pak Myanmar jako jediná země jihovýchodní Asie poskytuje Rusku podporu a dodává Moskvě vybavení, které od ní získal v roce 2021. Rusko odkoupilo vojenské dodávky, jež dříve poskytl Myanmaru, včetně optických zaměřovacích systémů pro tanky T-72. Kromě toho ruské síly začaly na Ukrajině používat minometné náboje vyrobené v Myanmaru. Tyto transfery potvrzují úzké vztahy mezi myanmarskými ozbrojenými silami a Ruskem od roku 2021.

Myanmar hledá spojence mimo ASEAN

Vojenská pomoc Rusku v podobě dodávek zbraní je odměnou za podporu v boji proti mezinárodní izolaci vojenského režimu, což dokazuje i setkání generála Min Aung Hlainga s ruským prezidentem Putinem na okraj Východního Ekonomického fóra 2022 v Rusku. Naproti tomu Čína nepozvala zástupce Myanmaru na fórum Nové hedvábné stezky v roce 2023. V listopadu 2023 dokonce Rusko uspořádalo první společné námořní cvičení s Myanmarem. Pro SAC jsou tedy ruské iniciativy klíčové kvůli vyrovnání se s mezinárodní izolací.

Vedle západních sankcí se Myanmar potýká i se zhoršenými vztahy se Sdružením národů jihovýchodní Asie (ASEAN), které vyloučilo Myanmar z jednáních a zbavilo ho možnosti předsedat tomuto regionálnímu bloku v roce 2026. ASEAN odsoudil puč myanmarské junty a vyzval zemi, aby dodržovala tzv. pětibodový konsenzus, který

Myanmarsko-ruské spojení má geopolitické důsledky pro stabilitu celého indo-pacifického regionu.

má ukončit násilí a podpořit politický dialog mezi armádou a stranami sporu. Neochota myanmarské armády plnit cíle konsenzu vedla ke zhoršení vztahů s asijským blokem. V rámci sdružení ASEAN zaujímají kritický postoj především Malajsie, Indonésie, Filipíny a Singapur a tyto členské země rovněž omezily obchod a investice v Myanmaru.

Celkově je hospodářská situace v Myanmaru pod vládou vojenské junty zoufalá a země se potýká s hlubokými strukturálními problémy, které se táhnou již od doby covidové pandemie. Proto junta hledá alternativní cesty a zaměřuje svou pozornost na multilaterální organizace, v nichž mají Rusko a Čína významný vliv. Od května 2023 se Myanmar stal partnerem pro dialog v ŠOS a usiluje o členství v BRICS, která zahrnuje tři hlavní spojence Myanmaru – Čínu, Rusko a Indii. SAC se snaží získat půjčky od Nové rozvojové banky BRICS ke zmírnění rozpočtového deficitu a usiluje o dohodu o volném obchodu s Eurasijskou ekonomickou unií (EAEU) vedenou Ruskem, inspirovaná dohodami Vietnamu a Singapuru.

Je však strategický posun myanmarské armády směrem k multilaterálním organizacím, jako jsou ŠOS, BRICS a EAEU, ve střednědobém horizontu uskutečnitelný? Rozhodnutí o přijetí Myanmaru bude záviset na ochotě Ruska a Číny spolupracovat s režimem v době politické nestability. V současné době vidíme, že se Moskva zaměřuje na spolupráci s tzv. rogue states (např. Írán a Severní Korea) poté, co západní země přestaly s Ruskem obchodovat. Obě země – Myanmar i Rusko – si mají navzájem co nabídnout, zejména v oblasti energetiky. Pro Rusko může být strategickou výhodou i geografická poloha Myanmaru v blízkosti strategických námořních tras. Prodej zbraní v Myanmaru také vyhovuje ruským zájmům, které lze v jiných zemích jihovýchodní Asie, zejména ve Vietnamu, hůře prosazovat.

Je však důležité vzít v úvahu, že na počátku roku 2024 demokratický odpor v Myanmaru zaznamenal značná vítězství. Poprvé od převratu se zvyšuje pravděpodobnost, že revoluční hnutí dokáže překonat vojenskou diktaturu. Je proto otázkou, zda si armáda vůbec udrží své postavení v čele země.

Geopolitické a regionální důsledky spolupráce

Téměř tři a půl roku trvající občanská válka, zpochybňování čínských záměrů a kritika ze stra-

Myanmar je jediná země jihovýchodní Asie, která poskytuje Rusku podporu.

ny ASEAN přiměly Myanmar posílit své vztahy s Ruskem. Zatímco Čína se od studené války stala hlavním velmocenským spojencem, lepší vztahy s Kremlm nyní poskytují vojenské juntě nenahraditelnou příležitost komunikovat s mezinárodními vůdci a čelit dopadům diplomatické izolace. Myanmarská Vláda národní jednoty vydala prohlášení odsuzující ruskou invazi a projevila tak solidaritu s Ukrajinou. Lidé zapojení do odporu proti vojenské juntě vidí Ukrajinu jako symbol boje za nezávislost a demokracii, za které také bojují. Naopak, vojenský režim se staví do pozice blízkého přítele Kremlu v jihovýchodní Asii a invazi na Ukrajinu považuje za „oprávněnou“.

Vzájemná legitimizace autoritářských režimů a rozšířená vojenská spolupráce, včetně kontroverzní myanmarské pomoci Rusku, má významné negativní geopolitické důsledky. Kreml posiluje vojenskou moc myanmarského režimu a přispívá k prodlužování občanského konfliktu v Myanmaru, což ohrožuje regionální stabilitu v Indo-Pacifiku. Tato situace ukazuje, že nejde jen o zoufalý pokus najít partnera, ale o strategické spojení, kde si obě strany mají co nabídnout. ●

→ Nikola Majnsniarova je odbornou asistentkou v Central European Institute of Asian Studies, think tanku zabývajícím se rusko-čínskými vztahy a Myanmarem, je jednou ze zakladatelů projektu Myanmar Coup Tracker.

Komentář Od autoritářů po pokusy o demokracii: jak se volí v jihovýchodní Asii Martin Petlach

Foto: UN Women / KCD Productions / Flickr

S železnou pravidelností zažívají různé regiony svůj supervolební rok, který se nese v duchu velkých očekávání a často také předpokládaných změn. Ne jinak je tomu letos v případě Asie. Přestože pak konkrétně v jihovýchodní Asii patří volby ke klíčovým součástem politického procesu, má smysl zde poukazovat na jeden konkrétní supervolební rok? Jedinečná volební dynamika, formy a druhy voleb i vzorce volebního chování nabývají v tomto regionu mnoha specifických podob, jež mohou sloužit jako podnětné inspirace, stejně jako varovný příklad autoritářských tendencí.

——— Dlouhou dobu patřila jihovýchodní Asie v politologickém výzkumu k nejvíce opomíjeným regionům. Jestliže vznikaly studie věnující se jihovýchodní Asii, bylo to zejména s důrazem na ekonomický rozvoj a následnou asijskou finanční krizi eskalující mezi lety 1997 až 1999, či turismus. Země jako Thajsko, Filipíny či indonéský ostrov Bali celosvětově totiž patří k oblíbeným destinacím. Větší pozornost k této části světa přitahuje nejen dlouhodobý zájem velkých světových hráčů jako Čína a Spojené státy americké, ale především nynější samotný ekonomický a mocenský růst jihovýchodní Asie.

Význam a specifika voleb v jihovýchodní Asii

Z obecného hlediska voleb a demokracie patří region primárně k zemím naplňující tzv. minimalistické pojetí demokracie. To apriorně znamená, že stěžejní součást politického procesu představují uspořádané volby. Žádná další participace obyvatelstva v celém procesu formování politiky není očekávána a ani žádoucí. Na druhé straně pak řada zemí jihovýchodní Asie patří k tzv. sultanátům (zde jde však o terminologický úzus, nikoli nutné nastavení v podobě sultanátu, jako je tomu pouze striktně vzato v tamější Bruneji), volebním autoritářstvím

nastavena tak, že mnohdy za celou rodinu hlasuje nejstarší člen domácnosti. Takto vysoká procenta volební účasti není možné pozorovat ani v Singapuru, kde je hlasování ve volbách povinné. Druhým zajímavým ukazatelem jsou neplatné hlasy historicky přesahující v parlamentních volbách na Filipínách i 50 % všech hlasů. Souběžně dochází k rozličným nekalým praktikám, na něž upozorňují zahraniční pozorovatelé i místní aktivisté, a to např. výskyt neexistujících voličů, úpravy voličských registrů, přidělených okrsků apod. Představitelé režimů průběžně upravují vlastní pravidla politické hry, intervnují během volebního dne i v procesu sestavování vlády. V tom se pak také zrcadlí hodnocení a klasifikace zemí z hlediska mnoha mezinárodních žebříčků kvality a stupně demokracie. Země jihovýchodní Asie navíc spojuje častý nepotismus ústící v mnoha případech do klanových a dynastických vlád na místní i národní úrovni. Nejviditelněji však dochází k míšení tradičních a moderních prvků moci, následkem čehož vládami kladený důraz na volby i cíl v podobě ekonomického růstu zůstávají pod dohledem silných kontrolních mechanismů. Místní vlády proto jako obvyklý nástroj pro kontrolu i zkrocení opozice používají procesní obvinění z korupčních aktivit nebo narušování bezpečnosti země.

Volební rok 2024 pro jihovýchodní Asii předkládá jen marginální změny s ohledem na kvalitu vládnutí a demokracie.

či režimům s hegemonní nebo dominantní stranou. Typicky rozdělující jsou nejen běžně předpokladatelné faktory jako odlišná náboženství, historický vývoj či koloniální zkušenost, ale také primárně hlavní aktéři politiky, kteří vznikali ať už postupem času, nebo v nedávné době. Klasickým příkladem může být nárůst významu a role krále v Malajsii či naopak pozice armády v Thajsku a Barmě/Myanmaru. Právě tyto činitele udávají směr či tempo, jímž se bude daná země vydávat.

Z politologického hlediska je nanejvýše zajímavé sledovat další jevy, které se v regionu opakovaně vyskytují a tíží místní volební politiku, ať už se jedná o gerrymandering nebo malapportionment, tzn. záměrnou úpravu hranic pro výhodnější koncentraci voličů napříč volebními okrsky, popř. jejich přerozdělování uvnitř za účelem větší pravděpodobnosti zisku mandátů. Pozoruhodné jsou také rozdíly ve volební účasti napříč regionem, jež historicky osciluje mezi 30% účastí v thajských a filipínských volbách a více než 90% účastí např. ve Vietnamu. V posledně jmenované zemi je nadto volební politika

Je rok 2024 stejně supervolební jako 2023?

Rok 2024 je podle politických komentátorů pro Asii rokem supervolebním. Je to dáno volbami v natolik zásadních zemích jako Pákistán, Indie, Bangladéš, Tchaj-wan či Jižní Korea. Jak je tomu ale se supervolebními roky přímo v jihovýchodní Asii od dob nedávné pandemie COVID-19? Zde jsou v tomto roce svým významem stěžejní volby v Indonésii, kde se souběžně konaly volby parlamentní, do lokálních úřadů, ale především více než 204 milionů voličů rozhodovalo o nástupci prezidenta Joko Widoda. Kromě Indonésie už letos jde jen o doplňující volby do tří ze 13 státních sněmů v Malajsii a senátní volby v Thajsku, jejichž systém patří k nejsložitějším na světě.

Celkově tak volební rok 2024 pro jihovýchodní Asii předkládá jen marginální změny s ohledem na kvalitu vládnutí a demokracie. Pro ilustraci je možné použít frekventovaně medializovaný příklad z Indonésie. Zde nově zvolený indonéský prezident Prabowo Subianto kandidoval v tandemu s Gibranem Rakabumingem Raka coby vicepre-

zidentem, který je zároveň synem dosluhujícího prezidenta Widoda. Právě politické kroky Widoda a rozhodnutí během doby působení v úřadu vedly k postupné ostrakizaci opozice i západního pojetí principů liberální demokracie. Prabowo je již zkušeným kandidátem – o post prezidenta se ucházel v letech 2014 a 2019. Letos pak dokázal získat přes 58 % hlasů, a to navzdory kritikům upozorňujícím na mnoho kontroverzí, především jeho zapojení v invazi na Východní Timor v roce 1976, kterou provázely prvky genocidy a velká uprchlická krize a která oficiálně skončila až v roce 2002. Další setrvání u dynastického fungování, kdy rozhodovací prostor mají velké politické rodiny, je v Indonésii nasnadě. Běžně tak bývají ministerské pozice i jiné posty ve státní správě předávány mezi rodinnými příslušníky. Vždyť samotný Prabowo je zeť bývalého indonéského diktátora Suharta.

Monarchie versus politický nepotismus

Klanová či dynastická politika zůstává evidentní taktéž v Kambodži. V jedné z nejstarších monarchií na světě má král symbolickou moc a je volený doživotně. Ani zde loňské volby do Národního shromáždění původně nepřinesly změnu a mnoho stěžejních pozic, včetně ministerských, získali opětovně rodinní příslušníci. Překvapení nastalo až v okamžiku, kdy jeden z nejdéle vládnoucích premiérů na světě, Hun Sen, po vítězných volbách oznámil, že předává po 25 letech úřad svému synovi Hun Manetovi. Následně Hun Sen vydal prohlášení, že pokud by se objevily snahy o sesazení jeho syna, sám by se do funkce vrátil.

Na rozdíl od Kambodže, kde jsou královské pravomoci velmi omezené, král malajsijské federace se v posledních letech dostal výrazně do popředí politického dění. Radou panovníků zvolený Abdullah z Pahangu získal mandát krále po turbulentním a bezprecedentním období, kdy poprvé v historii země rezignoval jeho předchůdce Muhammad V. z Kelantanu a vrátil se coby panovník svého sultanátu na sever federace. Nicméně Abdullah z Pahangu, který byl u moci jako 16. král od roku 2019 do konce ledna 2024, zvládl dostát náročné roli mediátora mezi politickými bloky stran a vypořádat se se silnými politickými tlaky během pandemie COVID-19. Zároveň byl rovněž aktivním vyjednavčem a stabilizačním prvkem při politicky nečekaně nestálém období. Král byl tak přítomen u střídání čtyř premiérů během takto krátké doby vlády, což je pro politicky a mocensky konsolidovanou Malajsii neobvyklé.

Ve skupině států s monarchiemi je třeba vzít v potaz i Thajsko, kde se konaly parlamentní volby v roce

2023. Bez ohledu na různé volební změny a kritizované praktiky během volebního dne dominovala jako vítěz strana Vpřed (Move Forward). Přestože bylo souběžně nejvíce medializovaným tématem, zda tato strana chtěla nějak omezit panovníka, jenž je v zemi striktně nedotknutelný, rozhodující byla nakonec deklarovaná snaha této strany o omezení vlivu a pozice armády ve vrcholné politice. Tato myšlenka byla pro představitele armády a jejich podporovatele mezi politiky nepřekročitelná. A proto výsledkem květnových voleb bylo až pozdní srpnové jmenování premiéra koaliční vlády, který ani sám nepatří k vítězně nejsilnější a parlamentně ostrakizované straně Vpřed. Ta byla nakonec v srpnu 2024 rozpuštěna thajským ústavním soudem.

Nový thajský premiér Srettha Thavisin nicméně záhy po svém nástupu do funkce avizoval mnohé populární kroky, jako prodloužení turistických víz pro pobyt v zemi. Stejně tak došlo k posunu v lidskoprávních otázkách, když po sněmovně už i senát schválil stejnopohlavní sňatky. Jedná se tím o první zemi v jihovýchodní Asii. Je přesto nejisté, jakým směrem se bude dále ubírat popularita a politická stabilita stávajícího thajského premiéra. Od loňských voleb totiž nedokázal mnoho ze svých dalších slibů realizovat. V zemi tímto nadále přežívá princip, který by se z thajštiny dal přeložit jako „hrát (v) politiku“, kdy výstupem voleb a politiky by ideálně mělo být především zachování mírového stavu bez krvavých důsledků spojených se zásahy armády. Málokdo byl proto překvapený, když v srpnu 2024 byla strana Vpřed rozpuštěna thajským ústavním soudem.

Volby v asijském 21. století

Celkově není na místě deklarovat, že by byl rok 2024 či roky předcházející pro jihovýchodní Asii supervolební, přestože např. v roce 2023 proběhlo jedno z nejvíce hlasování v regionu za poslední dobu. Kromě zmíněných parlamentních voleb v Thajsku se totiž konal v roce 2023 tentýž druh voleb ve Východním Timoru, Kambodži, dále pak prezidentské volby v Singapuru a ve Vietnamu, a v neposlední řadě královské volby a volby do státních sněmů v Malajsii. Přestože označení jednoho roku jako supervolebního může být líbivé, v jihovýchodní Asii je tento terminologický úzus dlouhodobě nadbytečný. Zejména s nástupem pandemie COVID-19 nicméně přišlo nanejvýše mimořádné období, kdy dochází k postupným proměnám, dalšímu vystřízlivění společnosti v politických otázkách, medializaci politiky na sociálních sítích či jinak doposud nezažitým situacím, a to navzdory mnoha režimním překážkám, které měly původně nabourat jakékoli snahy o změnu režimu či implementaci vybraných

Země jihovýchodní Asie spojuje častý nepotismus ústící v mnoha případech do klanových a dynastických vlád na místní i národní úrovni.

aspektů liberální demokracie. V tomto kontextu je také třeba vnímat i koncept tzv. asijských hodnot, reflektovaný během devadesátých let 20. století a prezentovaný primárně Singapurem a Malajsií. Obsahem asijských hodnot byla vlastní interpretace principů vládnutí, demokracie nebo též lidských práv podle regionálních podmínek Asie, nikoli západního vnímání. Přestože po ekonomické krizi z téhož období, jež zasáhla širší oblast celé Asie, přešlo mnoho teoretiků k myšlence, že koncepce asijských hodnot začala být bezvýznamnou, nyní se stále častěji ukazuje, že mezi místními politiky implicitně přetrvává.

Výše popsané příklady voleb a překrývajících se podobností jsou důkazem, že změny jsou v režimech jihovýchodní Asie pozvolné a nejsou způsobeny pouze jedněmi volbami. Režimy tohoto druhu méně často podléhají velkým převratům, což je vnitřně činí odolnější vůči markantním změnám. Je proto více než na místě tyto formy vlády a užívané kontroly dešifrovat a porozumět principům jejich stability. Zároveň je tím také možné lépe chápat nebo předpovídat budoucí kroky místních vlád.

S volebním děním se pak v nemalé míře ještě prolíná výrazný ekonomický a investiční potenciál jihovýchodní Asie. Nejedná se totiž o pouhé turistické destinace, třebaže z České republiky ročně vyjíždí např. do Thajska přes 50 tisíc cestovatelů a dalších téměř 10 tisíc lidí směřuje až na Filipíny. S ohledem na dlouholeté diplomatické vztahy regionu s tehdejším Československem, které se etablovaly od padesátých, sedmdesátých a devadesátých let 20. století, představují Vietnam, Thajsko, Singapur a Malajsie čtyři nejvýznamnější ekonomické partnery pro český obchod s daným regionem. A proto znalost místního ústavního nastavení a fungování politiky je klíčovou z důvodu prohlubování diplomatických a obchodních kontaktů. Jihovýchodní Asie představuje ohromnou směsici pozitivních i méně příznivých elementů volební politiky, jež však stojí za hlubší zkoumání. ●

→ Martin Petlach je vedoucím Ústavu teritoriálních studií Fakulty regionálního rozvoje a mezinárodních studií Mendelovy univerzity v Brně, věnuje se komparativní politologii, jihovýchodní Asii, diplomacií a diplomatickému protokolu.

Analýza Novodobá soft power? Čínská *boys' love* produkce v globálním měřítku Kamila Hladíková

V rámci posilování vlastní soft power prostřednictvím populární kulturní produkce vsadil Peking před časem na science fiction. V posledních letech však Čína oslovuje hlavně mladé publikum zcela jiným žánrem – tzv. *boys' love*, v čínštině známým jako *danmei*.

——— Tento žánr má v Asii sice poměrně dlouhou tradici, pozornost globálního, a hlavně masového publika si však získal až nedávno. Skutečnost, že mezi nejoblíbenější *boy's love* produkci se momentálně řadí hned několik čínských internetových románů a jejich seriálových adaptací, může na první pohled působit paradoxně. Jak napovídá název, jedná se totiž o typ homoerotické romance zachycující intimní vztah mezi dvěma mladými muži. V Čínské lidové republice je přitom homosexualita v lepším případě tolerovaná coby okrajový společenský jev a zobrazování homosexuality v jakékoli podobě je zakázáno a přísně cenzurováno. Může se proto zdát ironické, že právě seriálové adaptace populárních děl čínské online literatury žánru označovaného jako *danmei* (耽美; lze přeložit jako „dopřávat si krásu“) se během uplynulé dekády staly jedním z nejúspěšnějších produktů čínské populární kultury posilující globální soft power Pekingu v duchu Xi Jinpingova důrazu na propagaci tradiční čínské kultury, estetiky a myšlení. Jak k tomu tedy došlo?

Během druhé poloviny 20. století čínskou popkulturu na globální scéně dlouhodobě reprezentovaly především hongkongské kung-fu filmy. Tvorba produkovaná v rámci čínského kulturního průmyslu si za hranicemi samotné ČLR začala víc pozornosti získávat až s prudkým vzestupem Číny coby globální velmoci v prvních dvou dekádách 21. století. Na začátku to byly hlavně filmy inspirované tradiční čínskou kulturou a historií, ať už se jednalo o variace na tradiční literární žánr o potulných bojovnících, které se rozjely na vlně fenomenálně úspěšného tchajwanského filmu *Tygra a drak* (2000), nebo historické velkofilmy, jejichž éru odstartoval Zhang Yimouův *Hrdina* (2002). V posledních letech na sebe Čína upozornila vlastní verzí žánrové science fiction, jejíž nejvýraznější tváří se stal Liu Cixin. Jeho román *Problém tří těles* (2006) se nejen dočkal překladů do řady jazyků včetně češtiny, ale stal se dokonce předlohou pro stejnojmenný americký seriál, který letos v březnu uvedla streamovací společnost Netflix.

Čínské sci-fi dobývá Západ

Právě science fiction se před časem stala jakousi vlajkovou lodí čínské soft power, a to díky spontánnímu zájmu čtenářů po celém světě a schopnosti vyzdvihnout na odív technologickou vyspělost Číny, z níž se rekrutují nástupci hollywoodských superhrdinů zachraňující svět. Nejvýraznějším počinem, který tyto ambice dává otevřeně najevo, je film *Země na scestí* (2019). I jemu jako předloha posloužila literární tvorba Liu Cixina, výsledná adaptace se však nemůže od amerického zpracování *Problému tří těles* lišit víc. Zde je třeba dodat, že i *Problém tří těles* má svou čínskou adaptaci, seriál produkova-

ný internetovým gigantem Tencent v koprodukcii s čínskou státní televizí CCTV byl pod názvem *Tří tělesa* uveden v lednu 2023. Jenže literární předloha obsahuje narativní rámec, který je v současné ČLR slovníkem autorit příliš „senzitivní“, a čínská verze jej proto radikálně okleštila. Celý příběh se totiž začíná odehrávat za kulturní revoluce probíhající v Číně v letech 1966–1976 a hlavní hrdinka jménem Ye Wenjie je v úvodní scéně svědkem brutální vraždy vlastního otce, špičkového profesora fyziky na Pekingské univerzitě, davem zfanatizovaných rudých gardistů. Ona sama pak na dlouhé roky skončí na převýchově. Celé setkání s mimozemskou civilizací tak má jasný politický podtón – a důvod, protože doktorka Ye Wenjie následkem hrůz, kterými v mládí v Číně prošla, zcela ztratila víru v lidskost a obecně lidstvo a uvěřila, že jedinou cestou je jeho vyhubení a nahrazení vyspělejší a snad lidštější mimozemskou civilizací. Celé dílo tak nese významné konotace odkazující na zlo v člověku a jeho projevy skrze různé druhy totality. To v čínské verzi úplně chybí a pozornost se místo toho stáčí k problémům teoretické vědy a rozvoji technologií. Na druhou stranu, Netflix se soustředí právě na toto poselství, kontroverzně však zbytek příběhu přesouvá z Číny na Západ. *Země na scestí* ale v úpravách původní předlohy zachází mnohem dál: existenciálně laděnou povídku, již Liu Cixin vydal už v roce 2000, nepokrytě převádí v oslavu čínské technologické vyspělosti a vůdčí role při záchraně lidstva před vesmírnou katastrofou.

Science fiction má nepochybně potenciál posloužit posilování čínské soft power prostřednictvím populární kulturní produkce a vedle Liu Cixina je zde celá řada autorů (např. Han Song, Hao Jingfang), jejichž knihy lze označit za světovou špičku tohoto žánru. V adaptacích pro masová média se však bohužel často vytrácí původní hloubka těchto děl a posiluje se vlastenecký/nacionalistický tón, jenž pro diváky mimo Čínu působí jako jednoznačně rušivý element navzdory působivému vizuálnímu zpracování a originální zápletce. Možná i proto na tomto poli žánr v globálním měřítku poněkud zaostává nad očekávání, která do něj komunistická strana na počátku vkládala. Mezitím se však objevil jiný popkulturní žánr, jenž tato očekávání v mnohém – byť s určitou dávkou kontroverze – naplňuje masivním oslovením nejmladší generace.

Síla čínské popkultury – od science fiction ke gay seriálům

Fenomén *boys' love* (BL) má svůj počátek v japonské populární kultuře sedmdesátých a osmdesátých let 20. století. Manga žánr známý jako *šónen-ai* nebo jeho sexuálně explicitnější verze *jaoi* se inspirovaly v té době relativně oblíbenou formou tzv. fan fiction

(příběhy vytvářené fanoušky nějakého populárního díla, jako variace zachycující různé osudy jeho postav), které se začalo říkat slash, podle lomítka (/) naznačujícího vztah mezi postavami. Slash fiction jednoduše řečeno vytváří fantazie o homosexuálních vztazích mezi mužskými postavami kultovních popkulturních děl, první tvorba tohoto typu vznikala na sérii *Star Wars*. Z Japonska se tematika BL postupně kolem roku 2000 dostala do kulturně nejbližších zemí, do Jižní Koreje a na Tchaj-wan, a odtud se díky rozšíření internetu a oblíbenosti internetové literatury v čínském kontextu tento fenomén poměrně rychle rozšířil i do pevninské Číny. Dlouho se jednalo spíše o okrajový žánr, jehož fanynky, jež si podle japonštiny sebeironicky říkají „zkažené holky“, se touto svojí zálibou svému okolí příliš nechlubily.

Boy's love je totiž, i když se to na první pohled nezdá, v zásadě ženský/dívčí žánr – většinou ho píší autorky-ženy a hlavní čtenářskou skupinou jsou rovněž mladé ženy. V ČLR se nejvíc prosadila „lehčí“ verze v Japonsku označovaná jako *tanbi*,

formou jim dává nahlédnout do tisícileté tradice čínské kultury“. „Kulturní sebevědomí“ bylo v roce 2014 Xi Jinpingem přidáno k původnímu Hu Jintaoovu konceptu „tří sebevědomí“, který zahrnoval „sebevědomí“ ohledně cesty [socialismu s čínskými rysy], [ideologických] teorií a [stávajícího] režimu. Právě „kulturní sebevědomí“ hraje důležitou úlohu v Xi Jinpingově ideologii, především v jeho „myšlení o kultuře“, jehož základem je představa kulturní svébytnosti popírající možnost jakýchkoli „univerzálních“ hodnot. Dědictví tradiční čínské kultury tak v rámci Xi Jinpingovy ideologie ztělesňuje „měkkou sílu“, již se Čína brání proti „hegemonii Západu“. Seriál *The Untamed* v tomto kontextu do značné míry naplnil očekávání propagací idealizované podoby „tradiční čínské kultury“ v rámci žánru *xianxia*, která se díky enormní popularitě tematiky BL dostala k publiku po celém světě.

Obliba čínského *danmei* během covidové pandemie natolik stoupla, že největší americký vydavatel komiksů a žánrové literatury Seven Seas Entertainment

V čínských adaptacích děl se posiluje nacionalistický tón, který pro diváky mimo Čínu působí jako jednoznačně rušivý element.

z čehož vzniklo čínské označení žánru, *danmei*. U tohoto žánru hraje významnou roli estetická stránka – krása, myšleno fyzická, ale i romantická, tedy krásný příběh o krásné, ideální lásce, kde jsou ovšem zamilovaní protagonisté mladí muži/chlapci. Přestože v ČLR vzniklo několik děl odehrávajících se v současné společnosti, nejpopulárnější jsou příběhy žánru *xianxia* zasazené do fantasy světů, jež jsou silně inspirované starou Čínou, včetně prvků čínské filozofie a folkloru. Praktiky objevující se v těchto dílech jsou inspirovány populární vírou v taoistické tradice, jako je alchymie, *qigong* apod.

Právě tato kombinace žánrů *danmei* a *xianxia* zabodovala u globálního publika. Skutečný boom způsobil seriál *The Untamed* (čínsky *Chen qing ling*; 2019), který produkoval rovněž Tencent a je dostupný přes různé platformy včetně Netflixu. Navzdory kontroverzní homoerotické lince, jež je ovšem v seriálu potlačena natolik, že ji drží při životě jen fantazie fanynek, seriál po uvedení chválil i stranický *Lidový deník* za „šíření kulturního sebevědomí [...] skrze dobře známé elementy čínské kultury, čímž působí na diváky a zábavnou

koupil práva k překladům několika nejoblíbenějších románů, které původně vycházely online. Online byly dostupné i jejich fanouškovské překlady do angličtiny a dalších jazyků. V současnosti má vydavatelství celou řadu *danmei* děl, románů, komiksů a „artbooků“ s grafikou založenou na komiksech a animovaných seriálech. Nedávný online výzkum prováděný Katedrou asijských studií Univerzity Palackého ukázal narůstající zájem o tento žánr i u českého publika, jež se rekrutuje převážně z fanouškovských subkultur se zájmem o asijskou popkulturu, manga, anime, RPG, Cosplay apod. Průzkum odhalil, že fanynkami tohoto žánru jsou sice převážně mladé ženy, ne vždy se ale identifikují jako cisgender ženy. Podobně komplikované je pak u fanoušků a fanynek *danmei* i vnímání vlastní sexuality, kdy lze říct, že queer tematika tohoto žánru částečně láká i díky fluidnímu zobrazení genderu a sexuality. BL je tak zpravidla interpretováno jako určité „diskurzivní bojiště“ pro prosazování práv LGBTQ+ komunity.

V Asii však byly zároveň BL žánry od počátku chápány do určité míry jako „feministické“, což je i převládající názor mezi čínskými badatelkami,

Dědictví tradiční čínské kultury tak v rámci Xi Jinpingovy ideologie ztělesňuje „měkkou sílu“, již se Čína brání proti Západu.

doxně tento pozitivní obraz příliš nenarušuje ani cenzura, jež v případě *danmei* nabírá formu hrátek s fantazií členů a členek fanouškovské subkultury a obrušuje hrany kontroverze, kterou by explicitní homosexualita nakonec nejspíš vzbuzovala i za hranicemi konzervativní Číny. ●

které se tímto fenoménem zabývají. *Danmei*, možná víc než jakýkoli jiný BL žánr, ukazuje „ideální vztah“, v němž jsou obě strany zcela rovnocenné a mizí nerovnost, jež je v romantických příbězích vždy do určité míry mezi mužem a ženou patrná. S tím potom souvisí i uspokojující sexuální fantazie, kde odpadá jakákoli objektivizace ženského těla a genderově podmíněné sexuální násilí. To se sice v BL tvorbě běžně objevuje, ženy jsou z něj ale vynechány. Zdá se, že přechod tohoto žánru do mainstreamové popkultury a jeho narůstající obliba zejména mezi generací Z odráží současné vnímání genderu a sexuality jako fluidních a vychází vstříc nárokům mladé generace na naprostou rovnoprávnost ve vztazích, kde není chápáno jako rozhodující pohlaví, ale vzájemná podpora a blízkost.

V čínském kontextu se prostřednictvím kombinace *danmei* a *xianxia*, částečně i díky cenzuře, podařilo vytvořit idealizované fantasy světy, které pomáhají konstruovat pozitivní obraz tradiční čínské kultury. Tu zde symbolizují hlavně dávné magické praktiky vycházející z harmonického vztahu mezi člověkem a silami univerza. Pro čínské autority je však *danmei* dvousečná zbraň a neuvěřitelná obliba tohoto žánru v samotné Číně v posledních deseti letech zaměstnává cenzory nejen kvůli kontroverzní homosexualitě. Obliba tohoto žánru a obrovský trh, jenž se díky ní vytvořil, s sebou totiž přináší celou řadu problémů, jako jsou fanatické fanynkovské skupiny na internetu nebo role celebrit, které jsou v Asii označovány jako „idoly“. Právě *danmei* stálo za celou řadou pokusů o regulaci internetu s cílem vytvořit „čisté a jasné“ prostředí pro nejmladší generaci snadno podléhající na internetu různým trendům a fanatismu.

Prostředí čínského kulturního průmyslu se vyznačuje komplexními vztahy mezi zábavními giganty, „prozumenty“ a vládou. Nejde zde jen o ohromný trh, ale také o vliv šířící se prostřednictvím populární kulturní produkce a celebrit. Obojí tudíž podléhá státní regulaci, která dalece přesahuje škrtnání homosexuálních scén v literatuře či komiksech. Zatímco v domácím prostředí je třeba ekosystém internetu a zábavního průmyslu především regulovat v zájmu udržení „společenské stability“, navenek mohou žánry jako *danmei* dobře fungovat jako nástroje k šíření čínské „měkké síly“ posilující pozitivní obraz země a její „tisícileté kultury“. Para-

→ Kamila Hladíková je sinoložka působící na Univerzitě Palackého v Olomouci, zabývá se převážně literaturou, čínskou ideologií a etnickou politikou.

Analýza Ochrana zvířat v politikách asijských států Michal Kolmaš

Mnoho asijských států bývá často kritizováno za laxní přístup k ochraně zvířat. Státy jihovýchodní Asie, Čína, ale i Japonsko se opakovaně umísťují v mezinárodních žebříčcích přístupu ke zvířatům na spodních příčkách. Proč tomu tak je? Jsou státy východní Asie netečné k právům zvířat? Nebo se pouze vztah mezi lidmi a zvířaty neřídí právními předpisy, jak to známe z Evropy?

——— Asijské státy sklízí kritiku na mnoha úrovních. Mezinárodní organizace a režimy, např. Úmluva o mezinárodním obchodu s ohroženými druhy volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (CITES), kritizují trvalý obchod s ohroženými druhy zvířat, jako jsou tygři či luskouni. Právě luskounů končí ročně v Číně a Vietnamu až na sto tisíc, což z nich činí nejpašovanější zvířata světa. Jsou vyhledávány zejména kvůli masu, ale i šupinám, které využívá tradiční čínská medicína.

Japonsko i Čína jsou dlouhodobě kritizovány za obchod se slonovinou, z níž se vyrábějí ozdobné předměty a zejména pečete *hanko*, které Japonci používají k doplnění svých podpisů. Čína už sice vnitrostátní trh se slonovinou zakázala, Japonsko nicméně v obchodování dále pokračuje, byť už v mnohem menší a kontrolovanější míře. Ve větší míře ovšem mohou Japonci opět lovit velryby, protože po vystoupení z Mezinárodní velrybářské komise (IWC) v roce 2019 již země není svázána přísnými limity nastavenými organizací.

Znamená to, že východoasijské státy jsou laxní v přístupu k ochraně zvířat? Odpověď je, jak už to bývá, komplikovaná, a dotýká se nejen politických, ale i kulturních a společenských kořenů nejen vztahu mezi člověkem a zvířaty, ale i člověkem a státem. Jelikož jsou si státy východní Asie v něčem podobné, ale v mnohém také odlišné, není jednoduché souhrnně popisovat jejich přístup k ochraně zvířat. Tento text se proto zaměří pouze na Japonsko. Ukáže, že japonskou podobu vztahů mezi člověkem a zvířaty musíme hledat v buddhismu a šintoismu, ale také to, že nechuť kodifikovat etická pravidla ochrany zvířat nemá kořeny pouze v jejich mravích a náboženských zásadách, ale i v rigidním politickém systému.

Typy ochrany zvířat a mezinárodní regulace

Pojem ochrany zvířat je velice široký a skrývá v sobě několik různých přístupů a diskusí. Na nejobecnější úrovni jsme schopni rozlišit tři úrovně problematiky ochrany zvířat – *práva zvířat*, *welfare zvířat* a ochrana *druhů*.

Diskuse o *právech zvířat* (*animal rights*) označují snahu o určité dorovnání některých práv zvířat na úroveň lidské společnosti. Proponenti práv zvířat netvrdí, že by zvířata měla mít stejná práva jako lidé, ale že by některá práva měla být neodlučitelná, a tedy nezávislá na lidech. Zvířata by tak např. samozřejmě neměla právo na vzdělání, ale musela by mít právo na humánní zacházení. Tato diskuse byla dosud spíše akademická. Státy se brání zvířecí práva uznat, jelikož by to nepochybně znamenalo obrovské změny v zacházení s nimi. Ty by postih-

ly nejen jednotlivé soudní systémy, ale i obrovské sektory živočišné výroby.

Druhá diskuse ohledně ochrany zvířat se váže ke konceptu *welfare zvířat* (*animal welfare*). Oproti právům zvířat tento koncept vychází z jasněho ontologického rozlišení mezi lidmi a zvířaty, a nepovyšuje tedy život zvířat na ten lidský. Zabývá se tím, zda mají zvířata – v systému lidské dominance – vhodné podmínky pro život. Zůstává otázkou, co „vhodné podmínky pro život“ vlastně jsou. Zcela jednoduše – jsou to takové podmínky, při nichž nevznikají patologické jevy a poruchy chování, jako je např. kanibalismus či trhání peří. V evropské politice se tato diskuse projevuje nejčastěji u otázek typu zákazu klecového chovu nosnic či testování (farmaceutické, kosmetické atd.) na zvířatech.

Poslední skupinou norem regulujících ochranu zvířat je ochrana volně žijících *druhů* zvířat (*animal conservation*). Oproti konceptu *welfare*, který se zaměřuje na život každého jednoho zvířete, se tato diskuse zaměřuje na ochranu ohrožených druhů, jako jsou např. různí zástupci velryb, slonů či opic. Zároveň se tato ochrana nezaměřuje (oproti právům a *welfare*) pouze na „inteligentní“, vnímající zvířata, ale např. i na různé druhy hmyzu.

Ve světě je z pochopitelných důvodů častější pronikání *welfare* a *conservation* norem do politik států, než je tomu u práv zvířat. Jak práva, tak *welfare* zvířat mají přitom dlouhou historii právních úprav, ale i filozofických debat. Pravidla *welfare* se do politik různých států adoptují již od 19. století, a občanský aktivismus od té doby posiluje. V šedesátých letech 20. století se nakládání se zvířaty stalo důležitou politickou a právní otázkou a od osmdesátých let se *welfare* dostalo do právních řádů mnoha států a mezinárodních organizací. V průběhu poválečné doby se vytvořila síť mezinárodních organizací bojujících za ochranu zvířat, včetně Mezinárodní velrybářské komise (IWC) či CITES.

Přes tyto nesporné úspěchy je ovšem ochrana zvířat pořád extrémně děravá a nedokonalá. Organizace regulující obchod a nakládání se zvířaty sice existují, praktická implementace ovšem často vázne. Aplikace norem na práva, *welfare* či ochranu druhů totiž často odporuje neoliberalní logice výhodnosti, a dobře míněné snahy nevládních i mezinárodních organizací proto často narážejí na nechuť států politiky implementovat. To samozřejmě není problém pouze asijských států, ale jde o celosvětový fenomén.

Japonsko a práva zvířat

Japonsko jistě nepatří v mezinárodním srovnání k největším premiantům v ochraně práv zvířat. V posledním žebříčku Animal Protection Index získalo na škále A až G známku E a kritický komentář zejména kvůli nedokonalé právní úpravě ochrany zvířat, ale taky kvůli pokračujícímu lovu ohrožených druhů, zejména delfinů a velryb. Tokio se nicméně proti podobným druhům mezinárodní kritiky dlouhodobě brání. Lov velryb bere za svoji národní kulturu a principy welfare chápe jako odvozené ze sociálních a etických pravidel založených na japonské kultuře.

Do jisté míry se tyto argumenty dají chápat. Z kulturního hlediska bylo v Japonsku nakládání se zvířaty opravdu dlouhodobě spíše otázkou sociální etiky odvozené z náboženských principů buddhismu a šintoismu. Tyto principy sice někdy také zasahovaly do státní politiky (což u nábo-

modernity. Zvířata se začala hojně využívat pro hospodářské účely; lov ryb a velryb postupně nabral industriálních rozměrů. Právní ochrana zvířat, jež se v té době začala praktikovat v západních státech, se nicméně do Japonska už nedostala.

Tento narativ samozřejmě není zcela pravdivý. I přes náboženské principy v předmoderním Japonsku běžně docházelo k týrání zvířat, a i když se červené maso do příjezdu amerických lodí prakticky nejedlo, ryby a kuřata byly běžnou součástí jídelníčku. Zákony na ochranu zvířat, které země v určitých fázích historie přijímala (např. za vlády známého „psího šóguna“ Cunajošiho Tokugawy v 17. století), byly často především politickou snahou oslabit nepřítel, a prakticky vždy byly zrušeny po smrti jejich autorů.

Po druhé světové válce země prošla rychlou a výraznou industrializací, při níž ochrana životního

Organizace regulující obchod a nakládání se zvířaty sice existují, praktická implementace ovšem často vázne.

ženství bylo běžnější v Evropě), ale principiálně měly hrát roli individuálních morálních pravidel, které pomáhaly lidem vytvořit si vlastní etické zásady. Tyto zásady byly potom sociálně sdíleny, ale už ne významně administrativně regulovány. Jinými slovy, etické zásady vztahů mezi lidmi a zvířaty byly ze státní úrovně přeneseny na úroveň jednotlivců, což ovšem vedlo k tomu, že právní úprava dlouho prakticky neexistovala, nebo byla slabá.

Zejména pro japonské náboženství šintó je vztah mezi zvířaty a lidmi jednou z důležitých otázek. Šintó věří v existenci transcendentální síly zvané *kami*, která prostupuje nejen lidmi, ale i přírodou. Je vlastní bohům (kterých šintó uznává celou plejádu), ale také lesům, skálám, lidem a právě zvířatům. Jak v šintó, tak v buddhismu jsou proto určitá zvířata nositeli zvláštní síly a významu. Před příchodem západní modernity v polovině 19. století se v Japonsku s výjimkou ryb jedlo jen omezené množství zvířecího masa, a to zejména drůbeže.

Mnoho zastánců tohoto narativu tvrdí, že po otevření světa do Japonska pronikly hodnoty západní civilizace, které tento vztah narušily. Západní descartovské rozlišení mezi člověkem a přírodou jasně identifikovalo člověka jako pána tvorstva, a tento systém přeneslo i do Japonska. V zemi se začalo jíst hovězí maso – císař jej ceremoniálně poprvé snědl v roce 1872 na důkaz nově nabyté

prostředí často ustupovala vlivným japonským konglomerátům, často s fatálními důsledky pro přírodu.

Na vině je politický systém

Možná významnější důvod laxního přístupu k ochraně zvířat najdeme v japonském politickém systému. Ten nadále zůstává v mnoha ohledech ovlivňován dvěma negativními jevy – tzv. *železným trojúhelníkem a precedentismem*. Železný trojúhelník označuje tři hlavní stakeholdery, kteří ovlivňují tvorbu politiky. Na vrcholech trojúhelníku je vládnoucí Liberální demokratická strana (LDS), která od svého vytvoření v roce 1955 prakticky nepřetržitě zemi vládne, dále silná byrokracie, a nakonec vlivné obchodní skupiny sdružené v obchodní federaci Keidanren.

Spolupráce těchto tří aktérů byla pro poválečný japonský rozvoj klíčová, ale současně také v mnoha ohledech zbrzdila jeho transformaci do technologické současnosti. Vládní LDS se v uplynulých dekádách (a zejména pod premiérem Šinzóem Abem) stala výrazně konzervativní a důrazně prosazovala kulturní narativy nakládání se zvířaty sahající ke konceptům japonské kultury a identity. Významnou roli v ní rovněž hráli politici z velrybářských prefektur, jako byl právě Abe či Tošihiro Nikai, kteří aktivně odmítali zahraniční tlak na změnu přístupu ke zvířatům. Silná obchodní lobby se potom obávala možných negativních externalit, jež by byly s větší ochranou zvířat nutně spojeny.

Zejména pro japonské náboženství šintó je vztah mezi zvířaty a lidmi jednou z důležitých otázek.

Druhým důvodem je precedentismus, tedy tendence pokračovat v zažitých vzorech chování. Zejména v japonské byrokracii, která nejčastěji připravuje návrhy zákonů, je zřejmá snaha neodchylovat se od „fungujících“ vzorů, protože odchýlením by se poukázalo na jejich chyby, a tím i na chyby jejich architektů. Iniciovat zásadní změny je nesnadné bez silné podpory klíčových postav ve vládě či alespoň parlamentu. V otázce ochrany zvířat ale tato podpora ze strany vlivných osob v LDS nepřicházela, a právní úprava ochrany zvířat se proto v minulých dekáдах významně neposunula.

Cesta vpřed?

Od sedmdesátých let, i v důsledku tlaků mezinárodních organizací, se ovšem otázka welfare zvířat v zemi přece jen tematizovala. V roce 1973 přijalo Japonsko zákon o welfare a nakládání se zvířaty, který vytvořil určitý minimální standard a pravidla péče o zvířata v systému lidské dominance. Zákon byl opakovaně aktualizován (naposledy v roce 2019) a ve výsledku obsahuje mnohé z opatření, jež jsou známá po celém světě, včetně trestů za týrání a jiné zneužívání zvířat lidmi.

Přes tento nesporně správný krok vpřed ovšem zdaleka není problémům konec. Zákon se zaměřuje na domácí a hospodářská zvířata, a tedy ne na divoká (pro ty byl přijat speciální zákon v roce 2002, který ovšem dle mnohých není dostatečný). Jeho ustanovení jsou spíše základní a ochrana anekdotická, v zemi je nadále umožněno legálně testovat kosmetiku na zvířatech, nejsou regulované masové lovy delfínů, v restauracích jsou servírována živá zvířata (praktika zvaná *ikizukuri*) a nedostatečně je regulováno nakládání se zvířaty v japonských zoologických zahradách. Japonsko rovněž nadále umožňuje legální trh se slonovinou, byť jen s tou, která byla registrována v minulosti a která je pod bedlivým certifikačním dohledem japonských autorit.

I tak to ale vypadá, že se v zemi diskuse přece jen posouvá. Právní úpravy se – ač pomalu – postupně zpřesňují. Větším tématem se ochrana zvířat stává i ve společnosti. S nadále postupujícím přibližováním se Japonska mezinárodním normám se dá očekávat, že tento trend bude pokračovat. Hezky to ilustruje velrybářství. Japonsko si sice po ustavičné kritice Západu vymínilo odstoupení od IWC a návrat ke komerčnímu lovu velryb. Pro jejich maso už ale v Japonsku není trh, co kdysi býval – mladí lidé

ho nechtějí a pro staré, kteří ještě pamatují velryby ve školních jídelnách, je to spíše nostalgie než pochoutka. Státem určené kvóty na ulovené kusy jsou jen zlomkem toho, kolik velryb Japonci lovili před několika dekádami. Velrybářství tak stojí nad propastí a je možné, že do budoucna zmizí úplně. ●

→ Michal Kolmaš je vedoucí Katedry asijských studií Metropolitní univerzity Praha, zabývá japonskou zahraniční politikou a politikou ochrany klimatu.

Text vychází z odborného článku přijatého k publikaci v časopise *Asian Perspective* a byl podpořen grantem Jean Monnet Chair „TSEW“.

Recenze *Vietnam vzdálený
i blízký: Potomci Vietnamců
v Česku* Filip Kraus

Kniha socioložky Andrey Svobodové pojednává o životě potomků vietnamských migrantů v České republice, kteří vyrůstají v transnacionálním prostoru, kde čelí celé řadě výzev. Život mezi kulturně odlišnými světy ovlivňuje nejen vzorce jejich chování a způsob života, ale také přispívá k formování jejich identit. Předkládaná recenze shrnuje nejzajímavější poznatky knihy, snaží se rozšířit transnacionální pojetí způsobu života potomků migrantů o tzv. třetí prostor a ukazuje, proč není vždy vhodné srovnávat části vietnamské diaspory žijící v různých zemích.

————— *Kniha Vietnam vzdálený i blízký* se věnuje studiu transnacionálního způsobu života a formování identit příslušníků jedenapůlté a druhé generace vietnamské diaspory žijící v České republice. Transnacionální rozměr života těchto lidí je chápán jako systém sociálních vztahů a sítí, které jsou vytvořeny nejen diskurzem, ale i mnohem hmatatelnějším předivem mocenských vztahů. Kniha, skrze narativní analýzu výpovědí mladých lidí žijících v prostředí diaspor, popisuje transnacionální charakter života jejich rodin a zdůrazňuje tak roli různých druhů remitencí, návštěv rodin ve Vietnamu a pravidelné komunikace s nimi, či vysílání druhé generace do Vietnamu, ať již motivované snahou naučit své děti vietnamskému jazyku, vštípit jim vietnamskou kulturu či zprostředkovat jim možnost nalezení životního partnera. Tyto praktiky udržují děti vietnamských migrantů na vietnamském kulturním orbitu.

Zároveň se však ukazuje, že vlivem pracovního vytížení rodičů jsou děti svěřovány do výchovy českým chůvám a poté tráví podstatnou část svého času vzděláváním v českém školním systému. To je silně socializuje do kulturního prostředí české společnosti a ony tak vyrůstají v transnacionálním sociálním prostoru, kde se jejich identity, morální praktiky, vzdělávací aspirace i kariérní směřování rodí v rámci rodin, které sice žijí v zemi s jiným socio-kulturním uspořádáním, ale zároveň jsou propojeny se zemí původu jak emocionálně, tak i prakticky. To přináší celou řadu akulturačních problémů, nedorozumění a mezigeneračních konfliktů. Jako velmi problematickou oblast popisuje autorka knihy absenci otevřených projevů lásky a náklonnosti ze strany rodičů dětem či bariéry v komunikaci témat týkajících se vztahů, projevoování emocí nebo sdílení pocitů obecně. Autorka si také všímá velkého tlaku na děti ohledně jejich vzdělání a studijních výsledků. To však neznamená, že pozdější generace jsou pasivním příjemcem vizí svých rodičů, kteří mají tendenci volit spíše přísnou výchovu a pro své děti hledat prakticky zaměřené obory z oblasti ekonomie, práva či zdravotnictví. Naopak, tyto mladí lidé aktivně prosazují své vlastní volby zaměstnání, což je v mnoha případech rodiči akceptováno.

Další třetí plochou je volba životního partnera dětí, do které se vedle rodičů zapojují i příslušníci rodiny žijící ve Vietnamu. Jako hlavní kritéria při výběru životního partnera tak autorka zmiňuje nejen potřebu společného jazyka, respekt k rodičům či ohled na jejich city, ale i touhu po kulturní blízkosti a porozumění pramenící ze sdílených zkušeností. Dochází tak k závěru, že většina respondentů výzkumu, v souladu s přáním rodičů,

preferuje endogamní svazky. Připouští ale, že tyto preference se v čase mohou lišit a jsou genderově podmíněné. Zejména dívky totiž dávají přednost mužům z vietnamské diaspory či mužům českým, před těmi, kteří vyrůstali ve Vietnamu. Ti mohou být ve vztazích mnohem více dominantní, ne vždy respektují liberálnější postoje dívek vyrůstajících v kulturně odlišném prostředí.

Právě partnerské preference mladých Vietnamců v Česku přivádí autorku k myšlence, že české genderové stereotypy kontrastují s představami v USA, kde jsou vietnamští muži vykreslováni spíše jako pasivní. Takový závěr však vychází z neznalosti rozdílného kulturního a historického pozadí těchto dvou částí vietnamské diaspory. Její příslušníci žijící ve Spojených státech přišli většinou jako političtí uprchlíci z jižního Vietnamu, kde byly vlivem války přenastavené genderové role ve společnosti. Ženy zde získaly mnohem silnější postavení nejen v rodině, ale i ve společnosti, na základě čehož se následně změnilo i chování mužů. Takovéto srovnání tak není ze své podstaty možné. Naopak lze souhlasit se závěrem, že kultura, kterou respondenti se svými životními partnery touží sdílet, je specifická, a navíc zkonstruována na pozadí jejich zkušeností z transnacionálního sociálního prostoru, kde se setkávají různé kulturní vlivy. Tyto zkušenosti se tak odrážejí i ve formování jejich identit.

Autorka ve své knize opouští zastaralý způsob konceptualizace identity prostřednictvím jasně ohraničených kategorií, jako je národ, rasa nebo etnicita, a ukazuje, že potomci migrantů konstruují své identity skrze lokálně vymezené transnacionální sociální sítě, jež je pojí jak s místy, kde vyrůstali a žijí, tak s místy ve Vietnamu, kde vytvářejí a udržují své kontakty. Dochází k závěru, že etnicita je pouze volitelnou kategorií a má na formování identit těchto lidí jen omezený dopad, přičemž další faktory jako gender, profesní identita, víra či politické přesvědčení mohou mít větší vliv na výslednou podobu identity. Zajímavé je také zjištění, že formování identity těchto lidí je spojeno s budováním jejich vlastních transnacionálních sítí a cirkulací socio-kulturních norem mezi jejich českou a vietnamskou lokalitou.

Kniha je přepracovanou verzí dizertační práce autorky, a trpí tak i řadou dílčích nedostatků. Autorka nezpracovává rozhovory s příslušníky první generace a svou analýzu staví „jen“ na 29 rozhovorech s 25 informanty z jedenapůlté a druhé generace. Navíc se zdá, že významná část respondentů jsou úspěšní mladí lidé, kteří se angažují i ve veřejném prostoru, a disponují tak poměrně významným sociálně-ekonomickým a kulturním kapitálem. To jim poskytuje mnohem výhodnější pozici při vy-

jednávání svých pozic v rámci rodiny oproti svým méně úspěšným vrstevníkům, což mohlo významně ovlivnit výsledky výzkumu. Novější poznatky totiž naznačují existenci mnohem větších mezigeneračních konfliktů (např. při výběru životního partnera), jež velmi významně ovlivňují život a formování identit příslušníků pozdějších generací v diaspoře.

V této souvislosti je také dobré připomenout různé formy rasismu, xenofobie a kulturně či etnicky motivovaného vyloučení, které významným způsobem ovlivňují formování identit migrantů. V předkládané knize autorka věnuje těmto problémům jen trestuhodně malý prostor, přestože novější výzkumy naznačují, že rasismus či kulturní a etnicky motivované vyloučení významně přispívá k hybriditě identity druhé generace.

Autorka také spoléhá na literární rešerše spíše starších prací a jako problematický se jeví i zvolený teoretický rámec pojímající transnacionální prostor v diaspoře příliš široce. Jakkoli zjemněný dílčími koncepty tak může sice posloužit jako popisný rámec, ale lze jej jen stěží použít jako dobrý analytický nástroj. Novější výzkumy totiž naznačují, že transnacionální život v diaspoře je nutno vnímat jako zprostředkovaný či vnucený, a vztahy moci mezi jednotlivými generacemi migrantů tak hrají mnohem významnější roli. Bylo by tak vhodné zapracovat i další teoretické přístupy, jako je např. tzv. třetí prostor (*The Third Space*). Ten Homi K. Bhabha, spolu s dalšími postkoloniálními autory, popisuje nejen jako místo utváření identit, ale i jako prostor, kde fungují různé formy ilegality a kde se vytvářejí vztahy moci umožňující politické vyloučení, sociální podřízení a ekonomické vykořisťování lidí žijících v diasporách. Takový přístup podstatným způsobem mění pravidla hry a v této souvislosti se zdá, že nezahrnutí respondentů z první generace nedovolilo propojit kulturní aspekty mezigeneračních konfliktů s jejich socio-ekonomickým a politickým podložím a proniknout tak hlouběji k podstatě věci.

Problematické je i použití některých dílčích konceptů při interpretaci výsledků výzkumu. Například koncept ztráty tváře je v knize pojat jako princip kolektivního trestu za veřejné porušení norem. Autorka ale nerozlišuje mezi klasickým konceptem ztráty tváře jednotlivce (*mát mặt*) a ohrožením rodinné reputace (*danh dự gia đình*), které však fungují jinak. V této souvislosti autorka zmiňuje praktiky spojené se srovnáváním výsledků dětí napříč diasporou, což je však spíše součástí jiné výchovné strategie rodičů, tzv. shaming. Pomocí toho rodiče motivují své děti k lepším studijním výsledkům, ale také je nutí k většímu respektu socio-kulturních norem platných v prostředí diaspory.

I přes tyto dílčí nedostatky je však nutno knihu hodnotit pozitivně, jako práci začínající nadané socioložky, která přiložila nový dílek do mozaiky našeho porozumění vietnamské diaspoře žijící v České republice. ●

→ Filip Kraus působí na Katedře asijských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého, zabývá se vietnamskou společností, vietnamskou migrací a mezinárodními vztahy v jihovýchodní Asii.

Andrea Svobodová: *Vietnam vzdálený i blízký: Potomci Vietnamců v Česku*.
Praha: Nakladatelství Karolinum, 2024,
156 stran, ISBN 978-80-246-5620-5.

Mezinárodní politika 2/2024

Vydal: Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i.

Šéfredaktor: Zdeňka P. Kyselová

Ředitel ÚMV: Mats Braun

Oddělení správy a služeb ÚMV: Jiří Mach

Korektury: Vladimír Trojánek

Design: publikum.design

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50, Praha 1

Registrováno MK ČR E 5210

Výtisk je neprodejný.

Zajímají vás aktuální problémy světové politiky?

Přihlaste se k odběru našich policy publikací.

Policy publikace vydávané ÚMV nabízí nejen podrobnou analýzu kontextu, ale i praktická doporučení.

Sledujte nás
na sociálních sítích!

Instagram: iir_prague

Twitter (X): iir_prague

Facebook: www.facebook.com/IIR.Prague

